Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1999 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

● 1 октябр, №40 (3526) ●

ЎЗБЕКИСТОН ЎҚИТУВЧИЛАРИ ВА МУРАББИЙЛАРИГА

Муҳтарам муаллим ва мураббийлар!

Қадрли устозлар!

Сизларни умумхалқ байрами — Ўқитувчилар ва мураббийлар куни билан чин қалбимдан самимий табриклайман.

Дунёда ҳар қайси касб-ҳунарнинг ўзига хос ўрни, аҳамияти ва қадр-қиймати бор. Аммо уларнинг орасида энг улуғ ва шарафлиси, бу ўқитувчилик касбидир. Чунки муаллим ҳар биримизга сабоқ беради, ақл-идрокимизни юксалтиради, ҳаёт илмини ўргатади. Заҳматкаш устоз-мураббийларнинг меҳнат ва тарбияси туфайли қалбларимиз покланади, дилимизда олижаноб инсоний фазилатлар камол топади.

Шу боис барчамиз ўқувчилик йилларини ҳаяжон ва соғинч билан эслаймиз, меҳнаткаш ва меҳрибон устозларимизни ҳамиша эзгу сўзлар билан хотирлаймиз.

Устозни отадан улуғ деб билган маърифатпарвар халқимиз муаллим ва мураббий зотини ҳамиша ардоқлаб, уларнинг меҳнатини қадрлаб келади.

Ҳазрат Алишер Навоий айтганидек, бизга лоақал бир ҳарф ўргатган устознинг ҳаққини юз минг ганжу хазина билан ҳам узиб бўлмайди. Биз улардин умрбод қарздормиз.

Азиз муаллимлар!

Мамлакатимизда амалга оширилаётган тарихий ўзгаришларда, хусусан, Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини ҳаётга татбиқ этишда сизларнинг ҳиссангиз беқиёсдир.

Бу дастур мавжуд таълим-тарбия тизимини ўзгартирибгина қолмасдан, балки биз орзу қилаётган янги авлодни тарбиялайди.

Янги авлод деганда мен, аввало, ўзлигини теран англаган, улуғ мутафаккир аждодларимизнинг буюк ва бетакрор меросига муносиб ворис бўлган, шу билан бирга, илм-фан чўққиларини эгаллашда маърифий дунёда ҳеч кимдан қолишмайдиган навқирон фарзандларимизни назарда тутаман.

Ана шу авлодни тарбиялайдиган Миллий дастур энг катта орзу-умидларимизни, муқаддас интилишларимизни рўёбга чиқарадиган, ҳозирги ва келажак ҳаётимизнинг равнақини белгилаб берадиган асосий омилдир. Бу шарафли вазифа бугунги кунда жамиятимизнинг ҳар бир аъзосига, эркин ва фаровон ҳаёт қуришни кўзлаб яшаётган халқимиз зиммасига улкан масъулият юклайди. Лекин биринчи навбатда бу эзгу иш сиз каби маърфат фидойиларининг давлат ва халқ олдидаги муҳим ижтимоий ва инсоний бурчидир.

Мана шу улкан ва ўта масъулиятли вазифани адо этишингизда давлатимиз ва жамиятимиз муҳтарам муаллим ва мураббийларимизни эъзозлаш ва ардоқлашда, сиз азизларга муносиб шарт-шароит яратишда ҳеч қандай куч ва маблағни аямайди, деб ишонтиришга рухсат бергайсиз.

Азиз устозлар!

Сизларни байрамингиз билан яна бир бор чин дилдан қутлаб, барчангизга соғлиқ-омонлик, бахту саодат, шарафли ишларингизда муваффақиятлар тилайман.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Бугун — Ўқитувчилар ва мураббийлар байрами

ЭҲТИРОМ

Мустақил мамлакатимиз фазлу камоли, истиқлолининг амалдаги ифодасини биз бугун ҳар бир кунимизда, ҳар бир қадамимиз, ҳар бир олган нафасимиз, жон кўзию қалб қорачиғи ила кўриб, билиб, англаб яшамоқдамиз. Олам аҳли ҳам, башарият ҳам дунёда Ўзбекистон аталмиш гўзал, бетимсол юрт тобора қоматини тик кўтариб, юксалиб бораётганига гувоҳ бўлмоқда.

Барча соҳаларда, ҳамма жабҳаларда бўлаётган ўзгаришлар кўзни қувонтиради. Бу ҳуррият, бу озод Ватан ўз-ўзидан рўёбга келгани йўқ. Бунинг учун ҳаммамиз бирдек заҳмат чекмоғимиз, куйиб-куюнмоғимиз талаб этилади. Юртбошимиз тилидан, юксак минбарлардан янграган дастурий нутқларда ҳам бу ҳолат мудом, такрор ва такрор эътироф этиб келинаётгани ҳам бежиз эмас.

Биз озод ва обод Ватан қураётирмиз. Биз бу Ватан, бу юрт учун муносиб фарзандлар бўлмоғимиз лозимдир. Ёш авлод тарбиясига эътибор, юрт, истиқлол тақдирини, келажагини ишончли қўлларга топширмоғимиз ҳар биримизнинг фарзандлик бурчимиздир.

Ёш авлод деймиз, келажак деймиз, ғурур ва шону шавкатимиз деймиз. Ёш авлодни аввало уйида ота-онаси, сўнгра мактабда, илм масканларида муаллимлари тарбиялайди.

Муаллимлар. Устозлар.

Биз бугун олтин кузнинг олтин кунларида уларнинг, бу беназир, камсуқум зотларнинг эзгулик йўлида, таълим-тарбия довонларида оқарган сочларию, ўйчан юзларини эсламоқдамиз. Уларга ўз эҳтиромимиз, ўз табригу қутловимизни изҳор этмоқдамиз.

Дунёдаги энг оғир касб — муаллимлик. Биз шу камтаргина касб эгаларининг фарзандлар камоли йўлида тортган азобу машаққатларини оқлолдикми? Уларга Оллоҳдан узоқ умр, метин сиҳат-саломатлик сўрамоқдамиз. Илм гулшанининг, гул-гул фарзандлар бўстонининг ўйчан ва меҳрибон, мушфиқ ва хокисор боғбонлари — муаллимлар. Бу гўзал гулшаннинг файзу фароғати, фазлу камолоти Сизлар биландир. Бизнинг ҳам камтарона эҳтиромимиз, табригимизни қабул қилинг. Ҳаргиз дард кўрмангу юрган йўлингиздан нурлар таралаверсин, азиз устозлар!

Сизнинг чеккан заҳмат бир кун
чаман бўлгай,
Бизнинг Ватан гўзал, тенгсиз
Ватан бўлгай!

УСТОЗЛАРГА ТАЪЗИМ

Назаримда, устозлар ва мураббийлар байрами дунёдаги энг улуғ байрамлардан биридир. Чунки аксарият одам зоти борки, бағри кенг устозга талпинади ва ҳаммамиз ҳам қайси маънодадир, кимларгадир йўл-йўриқ кўрсатиб, маслаҳат берамиз. Шунинг учун ҳам барча даврлар ва элатларда устозлар ҳамиша улуғлаб келинган. Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат Санъат институтида ўтган кеча ҳам ана шундай инсонлар — юртимизга истеъдодли санъат аҳлини етказиб берувчи санъатшунос устозларга бағишланди. Тантанали кечани институт ректори Омон Ризаев очди. У ўз сўзида юртимизнинг байрамларга бойлиги, айниқса, устозлар байрамининг нишонланишида Президентимизнинг раҳномолиги беқиёслигини алоҳида таъкидлади.

Шундан сўнг, янги ўқув йилига қабул қилинган биринчи курс талабалари қасамёд қилдилар. Талабалар қасамёдидан сўнг театрнинг юқори курс талабалари тайёрлаган катта театрлаштирилган концерт дастури намойиш этилди.

Тошкент қишлоқ хўжалигини ирригациялаш ва механизациялаш муҳандислари институти қошида фаолият кўрсатаётган лицейда 290 нафар ёш таҳсил олмоқда. Ўқувчилар билимгоҳда инглиз, француз, япон, араб тиллари билан бир қаторда иқтисод ҳамда компьютер техникасидан билим олмоқдалар.

СУРАТДА: лицей ҳаётидан лавҳа.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ
суратга олган.

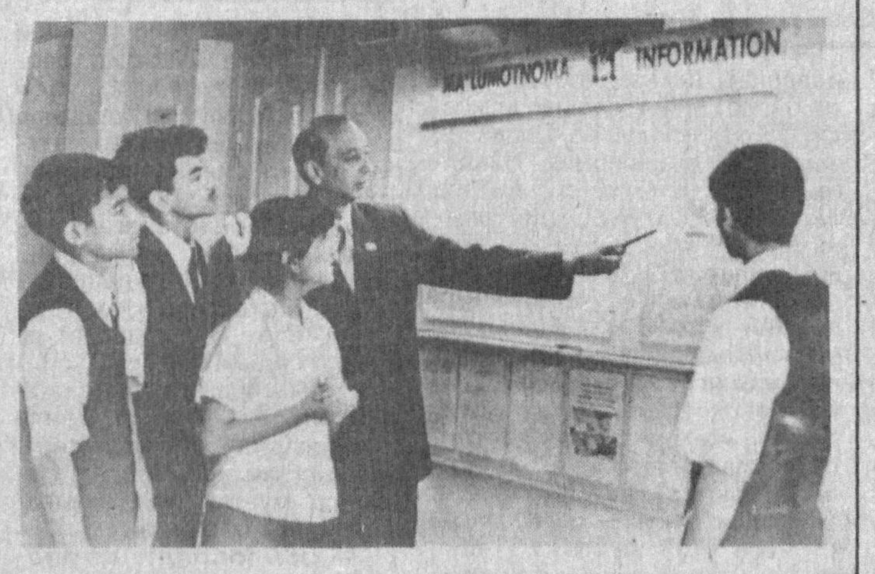

«МИКРОФОН ОЛДИДА...»

Мангу лаҳза

50-йиллар... Боку... Озарбойжон ёзувчиларининг қайсидир анжуманига таклиф этилган Туроб Тўла Адабиётчилар уйига яқинлашар экан, залдан Самад Вурғуннинг янгроқ овози эшитилди. Атоқли шоир «Озарбойжон, Озарбойжон» шеърини завқ-шавқ билан ўқимоқда эди. Туроб Тўла анжуман очилишига кечикибман, деган хаёл билан шиддат билан залга кирди. Аммо зал эндигина тўла бошлаган, шоирнинг овози эса магнит лентасидан баланд пардада парвоз этаётган эди. Бир зумдан кейин овоз тиниб, зални гулдурос қарсаклар ларзага келтирди. Бутун зал тик туриб, Шоирга бўлган ҳурматини изҳор этди.

Туроб Тўла бу унутилмас воқеани кўриб, 1944 йил июнининг сўнгги кунларини эслади. Ўшанда у Ҳамид Олимжоннинг «Севги» шеърини плёнкага ёзиб олаётган эди. Забардаст шоир шеърни ўқир экан, нафақат Туроб Тўланинг, балки радио уйининг ҳам қулоғи қоматга келгандек эди. Унинг беназир овози ва моҳирона ижросини эшитиб, Ғафур Ғулом билан Шайхзода остонада тик қотишган, микрофондан бир оз нарида ўтирган Уйғун билан Миртемир эса ларзакор бир ҳолатда эдилар.

Туроб Тўла Бокудаги анжуманнинг Самад Вурғун овози билан очилишини кўриб, шундай анъананинг бизда йўқлигидан ўксинди. Унинг назарида, шоирнинг тирик овозига бўлган эътибор бизда хийла сустроқдек эди. Лекин, менимча, Ўзбекистон ҳам ўзининг ажойиб радио анъаналарига эга. Бу ҳолни Туроб Тўла ва Шуҳратнинг микрофон олдида яшаган ҳаётларининг ўзиёқ тўла тасдиқлайди.

Бу икки гўзал шоирнинг ҳаёт йўлида муштарак нуқталар оз эмас. Уларнинг ҳар иккаласи 1918 йилда дунёга келган. 1944 йилнинг баҳорида эса Ёзувчилар уюшмасига қабул қилинган. Улар нафақат шу кундан, балки илк шеърлари босилган 1934-1935 йиллардан бошлаб умрларининг сўнгги кунларига қадар бирга бўлганлар. Ва улар ҳаётининг маълум бир қисми микрофон олдида кечган.

Ҳамид Олимжон нафақат туғма шоир, балки туғма нотиқ ҳам эди. У шеърий асарнинг моҳирона ижроси халққа катта таъсир ўтказиши мумкинлигини яхши билган. Шунинг учун ҳам адабий учрашувларга, шоирларнинг радио орқали чиқишларига айрича эътибор берган. Унинг маслаҳати билан ҳатто Ҳамид Ғулом ва Туроб Тўла уруш йиллари радиода дикторлик қилишган. Бу икки шоирнинг шеърий асарларида нотиқона оҳангларнинг устуворлик қилиши шундандир.

Шеърни маҳорат билан ўқишда Шуҳрат ҳам улардан қолишмаган. У иккинчи жаҳон урушининг охирларида фронтдан ярадор бўлиб қайтгач, ўзини сояга олмай, қаламкаш дўстлари билан бир сафда туриб ижод қилди. Шеъриятнинг «ўзига хос, ҳеч бир жанрда тўлдириб бўлмас завқ-шавқи, мусиқаси» унинг кўзларини тиндирди, «юрагига олам-олам қувонч нури»ни қуйди. Ва у дўсти Туроб Тўла билан бирга радио уйини қарийб тарк этмади.

Саид Аҳмаднинг дўсти Шуҳрат тўғрисидаги хотираларида бундай сатрлар бор:

«Худди ҳозиргидек эслайман. 1945 йили Ҳамид Ғулом, Шуҳрат, Туроб Тўла, Мирмуҳсинлар билан Тошкент радиосидан республика аҳлини Ғалаба байрами билан табриклаган эдик.

Ўша куни Тошкент кўчалари одамга тўлиб кетганди. Одамлар бир-бирларини қутлашарди. Бирови кулган, бирови йиғлаган, бирови энг яқин кишисидан жудо бўлган — улар мунғайиб бир чеккада мотамсаро туришарди».

Туроб Тўла ва Шуҳрат сингари шоирлар радиога ўз қалб қўрларини берибгина қолмай, радио ҳам уларга кўп нарсани берди. Радио шоир ва ёзувчиларни халқ ўртасида танитди, уларнинг қайноқ ҳаёт билан яқин алоқада бўлишларига имконият яратди, улар ижодига, асарларига қанот бағишлади. Умуман, радио ўзбек адабиётининг эл-юрт ўртасида эътибор қозониши ва муайян даражада юксалишига ўз ҳиссасини қўшди. «Диққат, микрофон олдида...» деган сўзлар билан адабиётимиз ҳар бир хонадонга дадил кириб борди.

Наим КАРИМОВ

АСРИМИЗНИНГ СЎНГГИ ЙИЛИ... ОБУНАСИ

Унга бефарқ қараманг

Азиз муштарий, яхши биласизки, ҳар бир ишнинг ўз ниҳояси бўлади. Инсоният яхши ният билан XX асрга қадам қўйган эди, мана, ҳа-ҳу демай, уни якунламоқда. Биз бугун янги, XXI аср остонасида турибмиз.

Якунлар чоғи одамлар бир-бирларига «Хўш, нимага эришдигу нимага эришмадик, нимага улгурдигу нимага улгурмадик, қаерда ютдик, қаерда ютқаздик, кимни мақтадик, кимни ўкситдик... каби саволлар беришади. Янги юз йиллик арафасида бу саволлар ҳаммамизнинг олдимизда кўндаланг турибди. Унга қадам қўйишдан аввал инсоният шу саволларга жавоб топиши, ўзининг юз йиллик фаолиятини элакдан ўтказиши (дўппини бошдан олиб, албатта!) шарт. Ютуқ ва ғалабаларнинг, нуқсону янглишишларнинг сабаблари аниқланса, илдизлари очилса, муҳокамалардан ўтказилса, нақадар яхши — биз навбатдаги юз йилликка катта ишонч ва умид билан қадам қўямиз.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси — сизнинг кўпйиллик ижодий ҳамроҳингиз, асримизнинг сўнгги йилида юқорида зикр этилган саволларга, уларнинг турфа хил жавобларига жиддий эътибор беради. Бир муаллифимиз «Биз XX асрга от миниб кирган эдик, мана энди ундан пиёда чиқиб кетаётибмиз» деб ёзган эди. 2000 йилда, азиз муштарий, сизнинг ҳар бирингизга якунланаётган аср тўғрисида ўз фикр-мулоҳазаларингизни билдириш имконияти берилади. Айни чоғда, янги аср «кун тартиби» тўғрисида баҳс юритамиз. Адабиёт қандай бўлади, адабий қаҳрамонлар деб кимларни танлаймиз, миллий маданий тараққиёт қай йўсинда кечади? Янги аср шеърияти, мусиқаси, фикри, маънавияти ва маърифати қай тамойилларга асосланади? Янги асрда Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрни, нуфузи, эл-юрт равнақи, турмуш даражаси, ёшлар камолоти, авлодлар ворислиги қандай бўлади? Таҳририят аъзолари бугун шу ва шу каби бошқа кўплаб мавзуларда туркум мақолалар эълон қилиш, баҳс-мунозаралар ўтказиш, кўпроқ фикрий хилма-хилликка эришиш режалари устида ишламоқдалар.

Ҳар йилгидек, 2000 йилда ҳам сизга мақбул бўлган асосий рукнларимиз сақланиб қолади. Янги бадиий асарлардан парчалар, янги шеърий туркумлар, адибларимизнинг оташин публицистик чиқишлари, куюнчак газетхонларнинг ҳароратли мактублари, бир асарнинг икки талқини, муаммолар ва уларнинг ечимларига доир ошкора мулоҳазалар — буларнинг бари газетамиз саҳифаларидан мунтазам ўрин олади.

Асримизнинг сўнгги йилида ҳам биз билан ҳамкорлик қилишга қарор қилган муштарийлар асло ютқазмайдилар. Мўъжазгина ижодий жамоамиз аъзолари билан йил давомида сизнинг хизматингизга шай турамиз. Таклифларингиз асосида мақолалар тайёрлаймиз, сиз кўтарган муаммоларни биргаликда ўрганиш учун хизмат сафарларига отланамиз.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасига обуна бўлишни унутманг! Газета баҳоси нисбатан арзон белгиланган. Ҳар жума хонадонингизда байрам бўлишини истасангиз, бугунги кун, тарих, маънавият ва маърифат, адабиёт ва санъат тўғрисидаги фикрларингиз изчил тарошланиб боришини хоҳласангиз — обунани ўз вақтида расмийлаштиринг.

Нашр кўрсатгичлари:
— якка обуначилар учун — 222
— ташкилотлар учун — 223

ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШ — УМУМДУНЁВИЙ ИШ

Шарҳловчи минбари

Бугун Ер юзида 6 миллиард одам истиқомат қилмоқда. Кунлар, ойлар ўтгани сари, ерликларнинг сони ҳам ошиб боради. Дунё дунё бўлиб то ҳозирга қадар бири иккинчисига айнан ўхшаш, кўриниши, дунёқараши, руҳий ҳолати айнан бир хил одам бўлган эмас. Бинобарин, 6 миллиард одам дегани — бу худди шунча тақдир, шунча дунёқараш, шунча муаммо дегани ҳамдир. Лекин, уларнинг ҳар бири, токи дунёга келган экан, яшашга, илм олишга, меҳнат қилишга, ўз меҳнати самараларидан баҳраманд бўлишга, уй-жой қуришга, узоқ-яқиндаги биродарлари билан ҳамкорлик алоқалари ўрнатишга, оила қуриб, фарзанд тарбияси билан шуғулланишга, эзгуликлардан завқланишга, ноҳақликларга дуч келса «нега энди» дея савол беришга ҳақли. Бу дунёда қилинаётган жамики дунёвий ишларнинг бош моҳияти — одамларга ана шу ва бошқа бир қатор ҳақларини амалда таъминлаб бериш. Ҳар бир одамнинг уйи, маҳалласи, Ватани, осмонининг тинч бўлишига эришиш, зўравонликка, қулликка, қотиллик ҳаракатларига йўл қўймаслик. Одам одамга қарата ўқ узмаслиги орзусига етиш.

Лекин, ҳаёт деганлари китобларда ёзилганидан кўра мураккаброқ. Бугун Ер юзининг жуда кўп жойларида жангарилар, босқинчилар, жиноятчи унсурлар бош кўтариб, одамларнинг тинчини бузмоқдалар, уйларидан қувғин қилмоқдалар, бутун бошли уй-жойларни ёндириб, портлатиб юбормоқдалар. Инсонийлик башарасини аллақачон йўқотган, миллат ва Ватан туйғусидан маҳрум бундай кимсалар ўз қабиҳ ниятлари йўлида ҳеч нарсадан тап тортаётганлари йўқ. Ўз уйида тинч ухлаб ётган гўдаклар, кексалар, ногиронлар уларнинг қилмишларидан ҳалок бўлмоқдалар.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгашининг бешта доимий аъзолари яқинда бутун дунёда террор ҳаракатлари авж олаётганлигидан ташвишланиб, махсус баёнот қабул қилдилар. Баёнотда дунёнинг барча давлатларини халқаро терроризмга қарши кураш билан боғлиқ олти пунктдан иборат дастурни амалга оширишга даъват этдилар. Халқаро терроризм, Хавфсизлик Кенгаши доимий аъзоларининг фикрича, «одамлар ҳаётини хавф остида қолдирмоқда, оддий фуқароларнинг тинчлигини бузмоқда, барча мамлакатларнинг тинчлиги ва хавфсизлигига таҳдид солмоқда».

Мазкур баёнотда қуйидагилар кўзда тутилади:

— ҳар бир мамлакат ўз фуқароларини халқаро терроризм хуружларидан самарали ҳимоя қилиши;

— террористик актлар ким томонидан ва қачон содир этилганига қарамай, бир-бирлари билан бундай ҳаракатларнинг олдини олиш мақсадида ҳамкорлик қилишлари, террор, террористик актларни содир этган жиноятчиларни жиноий жавобгарликка тортишлари;

— ўз ҳудудларида ҳар қандай террористик актларнинг тайёрланиши ва молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватланишига йўл қўймасликлари;

— террористларга, террор актларини режалаштираётган, молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаётган ва бу жиноятларни амалга ошираётган жиноятчиларга сиёсий бошпана бермасликлари;

— террористик актларни содир этиш ҳаракатларининг олдини олиш мақсадида халқаро ва ички ҳуқуқ нормалари асосида ўзаро ахборотлар айирбошлаш, маъмурий ва жиноий масалаларни ҳал этиш юзасидан ҳамкорлик қилишлари;

— терроризмга қарши курашга доир халқаро конвенциялар талабларига қатъиян риоя қилишлари, бу борада халқаро ҳуқуқ режимини мустаҳкамлаш йўлидаги саъй-ҳаракатларни изчил давом эттиришлари лозим.

БМТ Хавфсизлик Кенгаши аъзоларининг фикрича, кундан кунга чуқур илдиз отиб бораётган террор ҳаракатларига қарши кураш йўлида БМТ шафелигида мамлакатларнинг ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш зарур. Бундай ҳамкорлик БМТ Устави принципларига, халқаро ҳуқуқ нормаларига, жумладан инсон ҳуқуқларига риоя қилишга асосланиши зарур.

Инсоният неча асрлардан бери қонли можаролар, зўравонлик ҳаракатлари билан курашиб келади. Бугун халқаро терроризм дунёнинг жуда кўп мамлакатларида ўзининг қонли башарасини кўрсатмоқда. Бегуноҳ одамларни ўлдириш, мол-мулкларини талон-тарож қилиш, одамларни гаровга олиш каби қабиҳликлар улар учун оддий бир иш бўлиб қолди. Бундай пайтда, фақат бирлашибгина, фақат бутун куч ва имкониятларни ишга солибгина бу вабодан қутулиш мумкин. Акс ҳолда, қабул қилинаётган қарору баёнотлар самарасиз қолиб кетаверади.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

УЙҒОНИШ ЙЎЛЛАРИГА ЁҚИЛГАН ЧИРОҚ

Эътироф

Саҳар уйқудан уйғонган одам кундалик юмушларини режалаштиришдан бурун кечаги кунни назардан ўтказади: ундан бугунги кун учун асқотадиган нарсаларни олади. Лекин кечаги ёки аввалги ёруғ кун тажрибаларига қайтиш учун тунги зулматни енга билиш керак бўлади. Зеро, тунги уйқу ҳолатини енгмай туриб, ортда қолган ёруғ кунларга қайтиш амримаҳол.

Уйғониш даврининг ўзига хос хусусиятларидан бири ҳам шу, яъни ҳар қандай Уйғониш даври қадимий ва кўҳна ёруғликдан руҳий мадад, куч-қувват олмоқлиги учун яқин ўтган асрлар ва замонлар зулматини орадан итқитиб ташламоғи шарт.

Зулмат пардаси ақл-идрок, тафаккур қудрати билан кўтариб ташланади. Шунга қодир салоҳият эгаларини етиштира олган халқ ва миллатгагина бундайин рўшнолик насиб этади.

Инсоният тарихида кўплаб замонлар, тузумлар, жамиятлар рўшнолик эҳтиёжидан кўз юмган: ё сезмаган, ё сезмасликка уринган. Сезишга қодир шахслар эса ана шу сезмаслик ва сезмасликка уринишдан вужудга келган талотумлар орасида йўқлик сари юз тутган.

Ватанимиз мустақиллигининг мислсиз аҳамияти Уйғониш эҳтиёжини ҳис этишда намоён бўлди. Олис мозий қатламларидаги маънавий баркамол меросни тадқиқ этиш ва уларни бугунги кун манфаатига сафарбар қила олиш салоҳиятига эга зотларга имкон яратиш истиқлол даврининг неъматига айланди. Фундаментал тадқиқотчиларнинг куни туғди.

«Профессор Нажмиддин Комиловнинг кўпчилик тадқиқотларида олий маданий тарихнинг шиддатли, суронли, айни пайтда ғоят муҳим ва қимматли саҳифалари қаламга олинади. Муаллиф бизнинг аслимизни танитишга, у орқали эса ўзлигимизни англашга ёрдам беради», деб ёзади профессор Б. Қосимов. Аслимизни билиш, аслимизга қайтиш ҳам Уйғониш даври бошланаётганидан дарак беради.

Ўз қадр-қимматини англаб етган халқларда аслини билишга уриниш сира тўхтамаган, бинобарин, шунга қодир улкан алломалар узлуксиз етишиб чиқаверган. Ва бу тоифа алломалар салоҳиятига кўра мозийга қайтиш мактабларини яратганлар.

Нажмиддин Комилов буюк аждодларимиз меросини ўрганиш ва уни бугунги кун манфаатига қўшиш борасида ўзига хос мактаб яратган ана шундай устоз олимлардан.

Жаҳон адабиёти ва маданиятининг энг нуфузли мутахассислари ҳам дунёни асосан Ғарб ва Шарққа бўлиб тадқиқ этганлар. Ажабланарли жойи шундаки, аксарият забардаст алломалар ҳам ўзларининг «ғарбчи»лиги билан бирёқламаликка йўл қўйганлар. Н. Комилов айтмоқчи, уларнинг кўпчилиги Уйғониш даври деганда асосан Европа, янаям аниқроғи, Ғарбий Европа маданиятини назарда тутганлар. Қиёсий адабиётшунослик алоҳида фан сифатида ўтган асрнинг ўрталаридан тараққий эта бошлаган бўлса, бу соҳа вакиллари орасида Шарқ халқлари маданиятига паст назар билан қараш эпидемияси узоқ сақланиб қолди. Ва бунинг натижасида дунё халқлари кўз ўнгида Ғарб тамаддуни устивор мавқени эгаллади.

Аксарият мутахассислар Европа Уйғониш даврини XIII-XIV-асрлардан бошланганини таъкидлаб, бунда асосан Италия Уйғониш даврини назарда тутсалар, баъзилари Уйғонишни мумкин қадар яна бир аср олдинга — XII асрга «жилдириш»га уриндилар. Академик А. Лосев эса «Уйғониш» атамаси том маънода фақат XV ва XVI аср Италиясигагина тўғри келади», деб хулоса чиқаради ва фақат Европа, фақат Ғарб билан чекланиб қолмаслик нуқтаи назаридан қисқача бўлса-да («в кратчайшей форме»), Хитой Уйғониш даври ҳақидаги мунозараларга тўхталади. Хитойда Уйғониш маданияти даври кузатилмаган, деган мулоҳазалар борлигини ёзади. Бошқа бир тадқиқотчи Шарқ Уйғониш даврини бутқул инкор этса, учинчи бири, Шарқ Уйғонишини ўта мулоҳазакорликда, оғиркарвонликда «айблайди». Барча Уйғонишлар замирида арман, грузин Уйғониш даврлари таъсири ётади, деган даъволар ҳам илгари сурилган.

Бундай қарашлар ва уринишларни «миллий ғурур», «миллий нафсоният» дея баҳоловчилар ҳам бор, ундай тушунчаларда очиқдан-очиқ атайинлик ҳам сезилади, аммо ҳаммасини бир қилганда ниҳоятда жўн инсоний чекланганлик ётганлигини фаҳмлаш ҳам қийин эмас. Улкан салоҳият соҳибларининг бундайин чекланганлик феномени алоҳида тадқиқот мавзуи бўла олади...

Н. Комилов ҳеч бир Уйғониш даврини инкор этмайди, йўққа чиқармайди, балки жуда катта бағрикенглик билан уларнинг барини бутун бойлиги, мураккаблиги билан қамраб олишга ҳаракат қилади ва табиий инсониятнинг бу бойлиги таркибида Шарқ Уйғониш маданияти дурдоналарининг ҳам ҳақ-ҳуқуқли ўрнини топади. Домла Шарқни тан олар экан, Ғарбнинг «кўкси»дан итармайди. «Тараққиёт тарихига Шарқ ва Ғарб халқлари навбатма-навбат ҳисса қўшиб келганлар», деб эътироф этади.

Олим ўз хулосаларини аниқ мисоллар, теран қиёсий таҳлиллар воситаси-ла ифодалайди. «Гомердан Берунийгача» деб номланган ҳажман ихчам тадқиқотида Н. Комиловга хос хусусиятлар-қамровнинг кенглиги, мисолларнинг бойлиги, далилларнинг ишончлилиги, хулосаларнинг фавқулодда топилганлиги яққол кўзга ташланади.

Фаннинг ўнлаб соҳалари бўйича юз элликка яқин асар яратган Абу Райҳон Беруний инсоният тафаккур тараққиётини бир неча поғонага кўтарди. Унинг аллома олимлиги, араб тилида шеърлар битгани, айниқса, адабиётшунос-шеършунос сифатидаги тадқиқотлари кўламининг кенглиги билан кишини ҳайратга солади. «Беруний асарларида келтирилган шеърлар араб тилида бўлса-да, бу шеър муаллифлари ҳаммаси ҳам араб шоирлари эмас. Улар орасида Эрон, Ўрта Осиё, Хуросон ва ҳатто Византия, Испанияда етишиб чиққан шоирлар анчагина». Беруний Гомер асарларига ҳам кўп мурожаат қилган. «Юнонларнинг китобларидан тушунишимга кўра», деб ёзган Беруний. У «адабиётдан илмий манба сифатида фойдалана» билган.

Аллома ҳинд вазни — шлокани, арабий арузни, унинг форсийдаги ўзига хослигини, форслар арузи ва шлоканинг юнон шеърий вазни хусусиятлари билан ўхшаш жиҳатларини аниқлайди... Назаримда, устоз Нажмиддин Комиловдаги ҳудудсиз бепоёнлик, бағрикенглик, ҳассослик ва холислик аллома Берунийдан кўчганга ўхшайди... Бу хусусият «Ибн Сино ва Данте», «Бокаччонинг илҳом париси», «Хайёмнома», «Чернишевский ва Шарқ» асарларида ҳам марказий ўқ бўлиб ўтади. У кишини бутун инсоният бадиий тафаккури тадрижи қизиқтиради, бунинг учун ер юзи кишиларининг неча минг йиллик тарихини яхлитликда қабул қилади, Ғарб ё Шарқ дея майда «маҳаллийчилик»ни ўзига эп билмайди.

Шу ўринда сўнгги ўн йилликда «глобализация» атамаси кенг оммалашаётгани хусусида тўхталишга тўғри келади. Иқтисод фанида вужудга келган бу атама эндиликда бошқа соҳаларда ҳам қўлланила бошланди. Бир сўз билан айтганда, глобализация — бутун дунё маданияти, фани ва тараққиёти муаммоларини дунёнинг ўзи қадар яхлитликда кўра билиш, фикрлай ва баҳолай олиш демакдир. Миллий, минтақавий ўзига хос муаммоларни умуминсоний мезонлар ёрдамида ҳал этиш йўлларини излашдир. Бордию, ушбу атамани Н. Комилов ижодига татбиқ этилса, устознинг 80-йилларнинг бошларида эълон қила бошлаган Шарқу Ғарб адабий-маданий алоқаларига, ўзаро таъсир масалаларига бағишланган мақолаларида мавзуга глобал нуқтаи назардан, глобал юксакликдан ёндашишга мойиллик яққол сезилади. Хусусан, 1983 йили нашр қилинган «Ибн Сино ва Данте» китоби фавқулодда кашфиёт эди. Кези келганда айтиш лозимки, мазкур кашфиёт ўз даврида айрим тақризларни истисно қилганда, муносиб баҳосини олмади. Унинг моҳиятидаги ҳақиқий мақсад-маъно чекка-чеккадаги зиёлиларнинг шивир-шивирида акс-садо берганича қолди, холос. Н. Комилов эса танлаган йўлидан қайтмади. Шу йил нашрдан чиққан «Тафаккур карвонлари» камида йигирма йиллик муттасил ва изчил изланишлар самараси ўлароқ дунёга келди.

Домладаги ҳавас қилса арзигулик бу кўламдорлик, бу қадар гуманизм, таъбир жоиз бўлса, глобаллик илдизлари қандай шаклланди, деган саволга беихтиёр жавоб топгинг келади. Янглишмасам, ўн йил муқаддам нашриётлардан бирида дунё юзини кўриш имкониятини тоқат ила кутиб ётган қўлёзмалар тахламини титкилаётиб «Тасаввуф» деб номланган қўлёзмани кўриб қолдим. Муаллиф — Нажмиддин Комилов. Қўлёзмани олиб ўқидим. Тасаввуримдаги дунё тамомила ўзгарди, ўша даврга қадар шаклланган тушунчалар остин-устун бўлди, кўз очилди ва яна алланималар юз берди. Қайтадан дунёга келиш, қайтадан ҳарф таниш, қайтадан китоб ўқиш, қайтадан комиллик сирларини ўрганиш орзуси ушалмас армонга айланди. Ва ўша қўлёзма орадан бир неча йил ўтиб, мустақиллик шарофати билангина китоб ҳолида қўлга етиб келгач, уни такрор мутолаа қилгачгина хулосага келдимки, ҳозир фавқулодда кашфиёт сифатида дунё олимлари, мутахассислари томонидан баҳсу мунозараларга, мубоҳасаларга сабаб бўлаётган глобализация чўққисини Н. Комилов ва у киши сингари олимлар буюк ва илоҳий тасаввуф таълимоти туфайли забт этганлар! Зеро, тасаввуф таълимоти ўз юксаклигида туриб борлиқ инсониятни, бутун инсоният тафаккурини илоҳий неъмат сифатида бир нуқтада жамлайди. Уни ўрганади, тарбиялайди, поклайди, камолга етиштиради.

Инсон қавмини заминий зулматлардан халос этиб, мудом илоҳий Уйғониш чўққиларига етаклайди...

Чин уйғониш саодати шундагина насиб этади, чин уйғониш орзуси орамизда Нажмиддин Комиловлар сафининг тўхтовсиз кўпайиши заруриятини кўндаланг қўяди, домланинг Уйғониш йўлларига ёққан чироқлари издошлару шогирдларни катта илмий кашфиётлар сари даъват этади.

Дарвоқе, мақсад Устозни қутлуғ 60 ёш билан табриклаш эди. Устоз ва у кишининг асарлари баҳонасида туғилган (ва ҳар сафарги мутолаадан сўнг туғилажак) адоқсиз фикрларнинг бир қисми қоғозга тушди, холос. Аслида фозил инсонларнинг буюк кароматы ҳам шу — ўзгаларни мудом фикрлашга ва фикрлашга ундайди. Чинакам Уйғониш фикрлашдан, маърифатдан, маданиятдан бошланади.

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

ҲАР ЁНДА ГЎЗАЛЛИК ЁЙМИШ ДАФТАРИН...

Куз ўйлари

Ўзбекистонда куз. Ардоқли шоиримиз Абдулла ака лутф этганидек, Олтин Ўзбекистон тупроғи бу кун, Бир пари фаслнинг оғушида маст.

Шабнам шовуллайди боғлар
қўйнида,
Салқин туман ичра бўзарар
тонглар.
Қуёшнинг эринчоқ ёғдуларида
Нафис ялтирайди барги
хазонлар.
Ҳар ёнда тўкинлик,
Куздан нишона.
Ҳар ёнда гўзаллик ёймиш
дафтарин.
Сонсиз эгатларга сочилмиш, ана,
Менинг шодликларим, эзгу
дардларим...

Менинг назаримда Ўзбекистон кузини, унинг бутун гўзаллигию саховатини, нафосатини, кузнинг фалсафасини бунданда теранроқ тараннум этувчи мисраларни, сўз жавоҳирларини топиш қийиндек.

Қарангки, шоир наздида чолларга ҳассалар йўнган бу фасл бағрида баҳорни, яратиш ва яратувчанликни камолга етказаётгандек. Ахир, боғлар саховатга йўғрилган, узумзорлар ризқ-рўзимизни дастурхонларга тортиқ қилиб турган, пахтазорлардан мустақил Ватаннинг бойлиги, қудратимиз тимсоли мисқолма-мисқол териб олиниб хирмонларга уйилаётган ва яна дов-дарахтлар кузги япроқларини тўка бошлаган шундай бир кезда поёнсиз буғдойзорларимизга кузги уруғ ташланмоқда. У униб чиққан далаларни кўм-кўк майсалар қоплаётган бўлса, кузнинг баҳорга уланиб кетгани эмасми бу?! Ҳаётнинг боқийлигию инсон эҳтиёжлари ва қудратининг буюклиги моҳияти ҳам эҳтимол шундадир. Ўзбекистон кузининг ўзига хослигию жозибаси, «уйчанлигию қувноқлиги» боиси ҳам шундадир.

Бешкент пахта тозалаш заводи бугун юртимизда иш энг кўп қайнаган корхоналардан бири. Қарши тумани ризқ-рўз далаларидан кечаю кундуз «оқиб келаётган» пахта карвонлари пешма-пеш қабул қилиб олиниб, юксак сифат билан қайта ишланмоқда. Завод жамоаси тайёрлаётган пахта толаларининг харидоргирлигини шундан ҳам билса бўладики, ҳали пахта йиғим-терими бошланмасданоқ қатор хорижий фирмаларнинг вакиллари корхонага келишиб, ўзларига зарур бўлган миқдордаги тола ва бошқа пахта маҳсулотларига буюртма бера бошладилар. Бу йилги мавсумнинг дастлабки ҳосилини сентябрнинг бошларидаёқ уларга жўнатишга киришилди. Бугун эса Бешкент пахта тозалаш заводи ёрлиқлари қўйилган бир неча юз тонналаб ўзбек пахта толалари Кавказорти темир йўли ва Қора денгиз транспорт йўлаги орқали Европа мамлакатларига етказиб берилмоқда.

— Ҳозиргача янги мавсумда тайёрланган 600 тоннадан ортиқ пахта толасини хорижий фирмаларга сотдик, — дейди кўп йиллардан буён шу корхонада ишлаб келаётган ва яқинда унинг бош раҳбари этиб тайинланган Дониёр Ҳомидов. — Заводда хўжаликлар, фермерлик уюшмалари далаларидан пахта хом ашёсини олиб келиб топширувчилар учун ҳам, янги мавсумнинг янги ҳосилини сифатли қайта ишлаб, аъло навли тола тайёрловчи ишчиларимиз учун ҳам энг зарур шароитларни яратишга катта эътибор қаратяпмиз.

Пахта тозалаш ҳиссадорлик жамияти раисининг айтишича, Қарши туманидаги Яхши Омонов, Собир Раҳимов номидаги, «Истиқлол», «Чўли ота» жамоа-ширкат хўжаликлари пахтакорлари мавсумда пешқадамлик қилмоқдалар. Улар уйган хирмонлар кун сайин кўкка бўй чўзиб бормоқда. Йиллик режаларини аллақачон уддалаб қўйган фермер хўжаликлари ҳам кўп.

Корхона ҳудудини айлансангиз замонавий заводга келдимми ёки боғдорчилик хўжалигигами, деб ўйлаб қоласиз. Зотан корхона ҳудудида экилган қанчадан-қанча қарағай, чинор ва яна минг хил мевали дарахтлар, гулзор ва иссиқхона хўжаликлари, нознеъмат пайкалларини кўриб ўз иш жойини шунчалар севган, уни боғларга буркаб, ўзлари учун аъло даражадаги иш шароитлари яратган ишчиларга ҳам, уларни шундай савоб ишларга илҳомлантирган ва раҳбарларга ҳам тасанно айтасиз.

Фақат бир маромда ишлаётган замонавий пахта тозалаш ускуналарининг овозигина сизнинг улкан корхонада эканлигингизни эслатиб туради. Биз корхона цехлари ва боғзорларини айланиб юриб, шу заводда узоқ йиллардан буён ишлаб келаётган Мардон Чориев билан фикрлашдик. Юртинг тинч ва осойишта бўлса, ўз юртингга ўзинг эга бўлсанг завқ-шавқ билан, қалбингда ғурур билан меҳнат қиларкансан, дейди у.

Бу сўзларни бугун озод Ўзбекистоннинг мустақиллиги қадрига етган ҳар бир ватандошимиздан эшитиш мумкин. Улар ҳуррият неъматларидан баҳраманд бўла олган ва яна янги замоннинг янги маънавий муҳитида тобланган юртимиз одамларидир.

Ғузор туманидаги ризқ-рўз далаларини айланганда, ҳам бунга яна бир бор ишонч ҳосил қилдик. Суҳбатдошимиз туман ҳокими Хўжам Қодиров.

— Деҳқончиликдаги катта имкониятлар бугунги кунда хориждан келтирилган юксак унумли техникаларни моҳирлик билан ишлатишда намоён бўлаётир, — дейди хоким. — Тўғри, айримларнинг тасаввурида бу техникалар қиммат. Лекин биз қачонгача кенг майдонларда кам ҳосил етиштирамиз? Эски техникалар камҳосилли далаларнида катта харажат талаб қилмаслиги мумкин. Аммо замонавий юксак унумли техникага мос юқори ҳосилни бугун олмасак, қачон оламиз? Масаланинг бу жиҳатини ҳам ўйлайдиган вақт келди. Бугун эскича тушунчалар, эскирган ақидалар билан яшовчи деҳқон ҳам, мутахассис ҳам ютқазади.

Унинг айтишича, «Кейс»ларда ғалла ўрган механизаторнинг иккинчи бор эски техникаларни бошқаришга хоҳиши бўлмаскан. Чунки у фақат енгил машиналардан қолишмайдиган замонавий техникада роҳатланиб ишлабгина қолмайди, балки шу билан баробар жуда катта майдондаги ҳосилни қисқа вақтда ўриб ва яна иши эвазига катта даромад ҳам олади. Хўш, нима қилиш керак? Кам ҳосилли далаларга мос эски техникани ишлатиш керакми ёки янги техникаларга мос юқори ҳосил етиштириш керакми?

Бугун деҳқон онгида янги даврнинг янги ҳақиқатларини англаш жараёни кечаётир. Ўзбек деҳқони бугун асло ўзининг кечаги куни билан яшаб қололмайди. У ҳам маънан, ҳам жисмонан илғор дунё билан баробар қадам ташлаши зарур.

Бу йил тумандаги «Истиқлол», «Тоҳир Зуҳра», Абдулла Турсунов, Охунбобоев номидаги хўжаликлар «Кейс» ва «Магмум» техникаларидан фойдаланиб, ғаллачиликда яхши натижаларга эришдилар. Уларда ҳар гектар майдондан ўртача 30—36 центнердан ғалла ҳосили олинди. Ашур Жўраев, Эркин Қобилов, Нормурод Муродов сингари илғор механизаторларнинг ҳар бири «Кейс»ларда бир мавсумнинг ўзида 800—1000 минг гектар майдондаги ғаллани ўриб олишга муваффақ бўлдилар. Янги техникалар шарофати билан бугун уларнинг онгида ҳам ўзгаришлар кечаётир. Тумандаги Машина-трактор парки акциядорлик жамияти механизатори Ашур Жўраевнинг айтишича, ҳозир янги юксак унумли техникаларни юқори ҳосилли далаларда ишлатиш керак. Бу хўжаликларни иқтисодий жиҳатдан қўллаш учун зарур. Айни пайтда далаларни экишга ҳозирлаш чоғида ернинг янги техникага мос қилиб тайёрланишига ҳам алоҳида эътибор қаратиш керак. «Кейс»лар учун ер текис бўлса, экиш сифатли амалга оширилган ва дала бегона ўтлардан тоза бўлса, машинанинг иш унуми ҳам, ўрим сифати ҳам ниҳоятда юқори бўлади.

— Янги техникаларнинг яна бир хосияти шундаки, — дейди туман ҳокими Хўжам Қодиров, — далаларни такрорий экин экишга ўз вақтида тайёрлаб улгуриш, қимматли фурсатни бой бермаслик учун нақд шароит яратилади. Жуда кўп деҳқонлар мана шундан ютқазишади. Ҳосили ўз вақтида ўрилмай қолган далани такрорий экинга вақтида ҳозирлай олмасангиз, демак ернинг умри бекор ўтади, олинадиган даромаддан қуруқ қоласиз. Шу йилги ўрим мавсумида бизда «Кейс»лар ғаллазорларимизнинг 44 фоизини ўриб берди. Бу далаларнинг аксариятига биз такрорий экинлар экиб олдик. Ҳозирги кузги мавсумда эса барча хўжаликларимизда далаларни янги техникалар билан ишлашга мос қилишга катта эътибор қаратилмоқда. Бу масаланинг бир жиҳати. Янги техникага юқори ҳосилли далалар керак, дедик. Юқори ҳосил эса навчиликка, уруғчиликка ҳам бевосита дахлдордир. Деҳқон ўз даласига қандай уруғ экишни билиши, ҳар навнинг ўз хусусиятини яхши тушуниб етмоғи керак. Масалан, «Улугбек-600» навининг пояси бақувват, кучли шамолларда ётиб қолмайди. Ундан деҳқонларимиз айрим далаларда 55—60 центнерга етказиб ҳосил олдилар. Бироқ унинг дони ёпишқоқлиги камроқ. Дон маҳсулотлари корхоналари қайси навга кўпроқ харидор эканлигини ҳам ҳисобга олиб иш тутиш керак бўлади. Андижон вилоятидан «Кукова», «Половчанка» каби навларнинг уруғларини олдик. Ҳозир далаларимизга ана шу навлардан ҳам экаяпмиз. Туман ғаллазорларининг ярми лалми ғаллачиликка ихтисослашган. Вилоятда Чироқчи туманидан кейин энг кўп лалми деҳқончилик бизда. Шунинг учун ҳам биз уруғчиликнинг лалми ғаллачиликка доир янгиликларига ҳамиша катта аҳамият берамиз.

Иқтисодиётдаги янгиланишлар юрт ободончилигида ҳам яққол акс этаётир. Туман сув ва қишлоқ хўжалиги бошқармаси бошлиғи Рашид Муҳамадиевнинг гувоҳлик беришича, бу йил қишлоқларaро эллик км.га яқин газ тармоқлари ўрнатилибди. Янги ичимлик сув тармоқлари эса 20 км.га етай деб қолган. Ўн км.дан ортиқ қишлоқ йўлларига асфальт ётқизилибди. Туман ҳудудида Ғузор-Қумқўрғон темир йўли қурилиши жадал олиб борилмоқда. Батош қишлоғида маиший хизмат уйи, туман марказида лицей бинолари, «Пачкамар» хўжалигида эса тиббий хизмат мажмўйлари қуриб битказилди.

Демак, юртнинг ободлиги элнинг осойишталиги ва тинчлигига боғлиқ. Элимиз озод меҳнатнинг самарасини ҳам, осойишталикнинг қадрини ҳам яхши билади. Ҳурриятнинг моҳиятини англаш, хушёрлик ва огоҳлик эса тинч меҳнат ташвиши, яратиш завқи билан яшаётган озод Ватан одамининг эзгу аъмолидир. Олтин Ўзбекистон кузининг бугунги даъвати шу!

Мурод АБДУЛЛАЕВ

Сайлов

ДЕПУТАТ БЎЛИШНИ ИСТАСАНГИЗ...

Ўзбекистон Республикасининг сайлаш ҳуқуқига эга бўлган ҳар бир фуқароси ёки фуқаролар гуруҳи Олий Мажлис, вилоят, шаҳар, туман халқ депутатлигига номзод кўрсатиши учун тегишли сайлов округининг камида юз нафар сайловчисидан иборат сайловчилар ташаббускор гуруҳини тузиши мумкин.

Ушбу ҳуқуқни амалга оширишга кўмаклашиш мақсадида ташаббускор гуруҳлар вакиллари, маҳалла оқсоқоллари кенгашларининг раислари ва бир қатор нуфузли ноҳукумат ташкилотлари ташаббуси билан 1999 йил 23 сентябрь куни Мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш Марказининг таъсис мажлиси бўлиб ўтди. Унда ушбу Марказнинг Низоми қабул қилинди.

Низомга асосан мазкур нодавлат нотижорат ташкилотнинг асосий мақсади Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ва вилоят, шаҳар, туманлар халқ депутатлари кенгашларига бўладиган сайловларда фуқаролар ташаббускор гуруҳлари томонидан кўрсатиладиган мустақил номзодларни ўз сайлов ҳуқуқларини амалга оширишида доимий қўллаб-қувватлашга кўмаклашишдан иборатдир.

Таъсис мажлисида «Мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш Маркази»нинг раҳбар органлари тузилди. Марказ раиси этиб ҳуқуқшунослик фанлари доктори, профессор Акмал Саидов сайланди.

Яқинда Республика миллий матбуот марказида янги марказ фаолиятига бағишланган матбуот анжумани бўлди. Мухбиримиз Мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш Маркази раиси, ҳуқуқшунослик фанлари доктори, профессор Акмал Саидов билан шу Марказ фаолияти ҳақида суҳбатлашди.

— Сайловлар яқинлашган сари сайловолди ташвиқотлари ҳам авжига чиқиб бормоқда. Сайловлар арафасида яна бир ноҳукумат ташкилоти — Мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш маркази тузилди. Авваламбор мустақил номзод дегани нима?

— «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги, «Вилоят, шаҳар ва туман халқ депутатлари кенгашларига сайловлар тўғрисида»ги қонунларга 1999 йил 19 августда киритилган ўзгартириш, қўшимчаларга мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг сайлаш ҳуқуқига эга бўлган ҳар бир фуқароси ёки фуқаролар гуруҳи Олий Мажлис депутатлигига номзод кўрсатиш учун тегишли сайлов округининг камида юз нафар сайловчисидан иборат сайловчилар ташаббускор гуруҳини тузиши мумкин. Ушбу гуруҳ томонидан кўрсатилган номзод — бу мустақил номзоддир. Вакиллик органларига номзодлар кўрсатишнинг ушбу усули биз учун янги бўлиб, сайловчилар учун биз билган партия номзодлари ва ҳокимият органлари номзодларига муқобил номзодлар кўрсатиш, сайлаш имкониятини беради.

— Мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш маркази ким томонидан тузилди, унинг асосий мақсади нималардан иборат?

— Аввалламбор, мазкур ғоянинг ҳозиргача марказий сайлов комиссиясида рўйхатдан ўтган 20дан ортиқ ташаббускор гуруҳлар вакиллари, маҳалла оқсоқоллари кенгашларининг раислари ва бир қатор нуфузли ноҳукумат ташкилотлари ташаббуси эканини таъкидлаб ўтмоқчиман. Марказга унинг мақсадларини қўллаб-қувватловчи барча ташкилотлар, мустақил номзодлар ва ташаббускор гуруҳ вакиллари жамоа шаклида ёки шахсан аъзо бўлишлари мумкин.

Марказ Низомига асосан у нодавлат, нотижорат ташкилоти бўлиб, унинг асосий мақсади Олий Мажлис ва маҳаллий вакиллик органларига бўладиган сайловларда фуқаролар ташаббускор гуруҳлари томонидан кўрсатиладиган мустақил номзодларни ўз сайлов ҳуқуқларини амалга оширишида доимий қўллаб-қувватлаш, бу билан ҳақиқий кучли фуқаролик жамияти қуриш, демократик ислоҳотларни чуқурлаштириш, инсон ҳуқуқларини таъминлаш, эркин ҳамда адолатли сайловларни ўтказиш, аҳолининг ҳуқуқий онги, маданиятини ошириш, фуқаролар, жамият, давлат манфаатларини уйғунлаштиришга кўмаклашишдан иборатдир.

Марказ бунинг учун мустақил номзодларга фуқаролар ташаббускор гуруҳларини тузишда ва уларнинг сайлов комиссиялари томонидан рўйхатга олинишига кўмаклашади, сайловларда мустақил номзодларнинг умумий рўйхатини тузади, уларга сайловолди кампаниясини ўтказишда, хусусан, мустақил номзодларни қўллаб-қувватлаш учун имзо тўплашларида, учрашувлар ва ташвиқот ишларини олиб боришларида ёрдам беради. Мустақил номзодларнинг кузатувчиларини излаб топиш, жалб қилиш ва тайинлашда ҳуқуқий, маънавий кўмаклашади. Бундан ташқари, биз мустақил номзодларга Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ уларнинг сайлов ҳуқуқлари, ушбу ҳуқуқларни амалга ошириш воситалари ва усуллари тўғрисида тавсиялар берамиз, мустақил номзодларнинг сайлов ҳуқуқлари бузилган тақдирда уларнинг ҳуқуқларини таъминлашга кўмаклашамиз ва манфаатларини ҳимоя қиламиз. Фуқаролар, давлат ва жамоат ташкилотлари, хорижий давлатлар, халқаро ташкилотлар вакилларига сайловларда иштирок этаётган мустақил номзодлар тўғрисида мунтазам маълумотлар бериб борамиз.

— Сайловолди компанияси даврида ва сайловларда фаол қатнашиш имкониятига эга бўлган ушбу Марказ сайловлардан кейин қандай ишлар билан шуғулланиши мумкин, унинг фаолияти навбатдаги сайловларга қадар тўхтаб қолмайдими?

— Тўғри, юзаки қараганда бу шундай кўриниши ҳам мумкин. Лекин Олий Мажлис ва маҳаллий вакиллик органларининг иш фаолияти жараёнида баъзи депутатларнинг маълум сабаблар туфайли муддатидан олдин ўз вазифаларини зиммаларидан соқит қилишлари, ваколатлари тўхтатилишлари амалиёти ҳам мавжуд. Марказ сайловлардан кейин айни ўша ўрни бўшаб қолган депутатлар учун номзодлар кўрсатилишида ҳам фаол иштирок этиши кўзда тутилмоқда. Бундан ташқари, Олий Мажлисдаги бўлажак мустақил номзодлар фракцияси билан иш олиб бориш Марказнинг устувор вазифаларидан бири бўлмоғи лозим.

БОЛА БОШИДАН...

Акс-садо

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 24 сентябр сонида эълон қилинган муҳтарам домламиз Озод Шарафиддиновнинг «Китобсиз яшаб бўлмас...» мақоласини ўқиб, ўзимнинг ушбу мавзуда анчадан бери ўйлаб юрган фикр-мулоҳазаларимни ёзишга жазм этдим.

Ёшларнинг китоб ўқимасликлари, менимча, аввало бу борадаги тарбиянинг ноқислигидан. Инсон онгли мавжудот, ҳар бир ишни ақл билан амалга оширади. Лекин унда қалб, кўнгил деган олам ҳам борки, инсон унга қулоқ солади. Гарчи киши китоб ўқиш фойдали, ундан кўп нарса ўрганиш мумкин, ҳаётда бу жуда муҳим эканлигини билса ҳам, лекин кўнгилда китобга ишқ, меҳр бўлмаса, барибир ўқимайди.

Ҳар бир қалбни болаликдан китобга ошно этиш керак. Бу эса, аввало, ота-она қолаверса, боғча, мактаб каби таълим-тарбия масканларининг вазифасидир. Китобнинг фойдаси ҳақидаги қуруқ гап билан болада унга меҳр уйғотиб бўлмайди. Бунда энг асосий қурол намуна кўрсатиш бўлиши лозим. Баъзи хонадонларга кирсанг битта ҳам китоб кўрмайсан. Ота-она китоб ўқимагандан кейин фарзанд ҳам ўқимайди-да. Баъзиларида эса жавонлардаги китобларни кўриб кўзинг қувонади. Лекин фарзандлари барибир китоб ўқимайди. Сабаби китоблар кўргазмага қўйилган, бола бирон марта отаси ёки онасининг жавондан китоб олиб ўқиганини кўрган эмас. Мактабда-чи? Ёш қалбларни китобга ошно қилиш касби бўлган муаллимлар ўзлари китоб ўқияптими? Қайси ўқитувчи ўқиган китобини ўқувчиларига кўрсатиб, уларни қизиқтириб, китоб ўқишга даъват қиляпти?..

Болани қайси йўлга етакласанг шу йўлга киради. Унинг кўзига бу дунёни кенг кўрсатсанг кенг, тор кўрсатсанг бир умр дунё тор, деб ўтади. Қўлига қурол берсанг қуролга, китоб берсанг китобга меҳр қўяди. Оллоҳга шукрки, давлатимиз тинч. Қуролга ҳожат йўқ, бўлмасин ҳам. Нима учун, китоб бермаяпмиз. Наҳотки, бунинг учун ҳам фармойиш зарур бўлса.

Қачонки, ота-оналар ўз фарзандларини фақат бозорларга эмас, китоб дўконларига ҳам етаклаб борса, кутубхоналарга олиб кирса, уларнинг қорнини тўйғазиш билан бирга маърифатли бўлиши ҳақида ҳам қайғурса, китоблар сотиб олиб беришдан, газеталарга обуна қилишдан пулини аямаса, ёшларимиз китоб ўқийди. Уларнинг ота-боболаридан ҳеч кам жойи йўқ. Аксинча, имкониятлари янада бисёр, шароитлари янада яхши. Фақат, биз, катталар уларга тўғри йўл кўрсатсак, бас.

Хайрулла ТЎХТАЕВ,
Республика «Маънавият ва маърифат» маркази бош мутахассиси

Ўзбекистон Бадиий Академиясининг марказий кўргазмалар залида уста кулол, академиянинг ҳақиқий аъзоси Акбар Рахимовнинг шахсий кўргазмаси очилди. Кўргазмага қўйилган турли шаклдаги санъат асарларининг миллийлиги ва бетакрорлиги томошабинларда катта қизиқиш уйғотмоқда.

СУРАТДА: уста Акбар Раҳимов

Н. МУҲАММАДЖОНОВ суратга олган

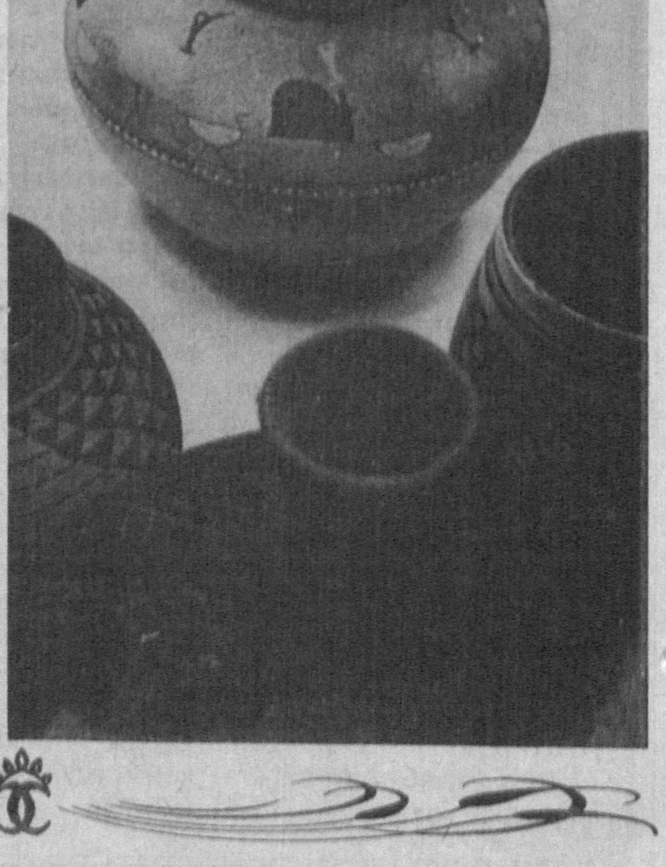

«ТЕАТР»

Журналнинг навбатдаги 5-6 қўшма сони профессор Муҳсин Қодировнинг миллий театримиз тараққиётига бағишланган «Санъатимиз ўтмишига саёҳат» номли мақоласи билан очилади. Унинг саҳифаларида Е. Панова, С. Шодиева, Э. Усмонов, Р. Орипов, Ж. Асадова каби муаллифларнинг театр санъатининг турли соҳаларини ёритувчи ҳамда баъзи саҳна санъати намояндаларига бағишланган мақолаларини ўқийсиз.

Бизнингча «Андижон баҳори-99» театр фестивалига бағишланган материаллар ҳам мухлисларда қизиқиш уйғотади. Пўлат Тошкенбоевнинг цирк санъати усталаридан Зариповлар сулоласи вакили Карима Зарипова ҳақидаги, Сотимбой Турсунбоевнинг ҳинд санскрит театрига бағишланган мақолалари ўқувчини бефарқ қолдирмайди.

Адабиёт мухлислари ҳам ушбу журналдан ўзларига тегишли қизиқарли материалларни топишлари мумкин. Ўзбекистон Қаҳрамони Саид Аҳмаднинг «Автобиография» ҳажвияси, санъатшунос олим Тилаб Маҳмудовнинг «Ўйнаймиз-куламиз» ҳикояси, Эркин Усмоновнинг Ҳасан Йўлдошев ҳақидаги қизиқ-қизиқ шингил ҳикоялари шулар жумласидандир.

Булардан ташқари, «Янги асарлар», «Ёднома», «Кулги сандиғи», «Премьера... Премьера... Премьера...» номли доимий рукнлари остида қизиқарли материаллар, рангли суратлар берилган. Шунингдек, театр санъатига бағишланган бошқа турли хабарлар ҳам мухлисларга маъқул бўлади, деб ўйлаймиз.

Журналнинг янги сонида

«Театр» журналининг куни кеча босмадан чиққан 7-8 қўшма сони ҳам қизиқарли материаллари билан журналхонларга маъқул бўлади. Айниқса, бугунги опера театри муаммоларига бағишланган Е. Пановaнинг мақоласи, М. Юсуповaнинг «Қирол Лир»нинг янги талқини», Н. Каримовнинг «Чўлпон ва театр», О. Иброҳимовнинг «Саҳна мусиқалари ижодкори» каби мақолалари, Ўзбекистон халқ артисти Рустам Ҳамидов билан суҳбат журналхонларни ўзига жалб этади. Ўзбек миллий театр санъати олдида турган муаммолар ва уларни бартараф этиш йўл-йўриқларига бағишланган М. Тўлахўжаева, Э. Усмонов, Л. Хўжаева, С. Турсунбоев каби муаллифларнинг мақолалари ҳам долзарблиги билан диққатни тортади.

Журналнинг доимий рукнлари остидаги материаллар, хусусан, «Кулги сандиғи» кўпчиликка маъқул бўлса ажабмас.

Анвар ОБИДЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

БИЗЛАР ЎТКИНЧИМИЗ, ЮРТ ЭСА МАНГУ

ЮРТИНГНИ БОЙ ҚИЛ

Бизлар ўткинчимиз, юрт эса мангу,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.
Десанг — халқим асло кўрмасин қайғу,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.

Оламга довруқли хазина йиғсанг,
Етти пуштга етар, ё етмас, билсанг,
Ўттиз пуштим камлик кўрмасин десанг,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.

Зоти асл бойда маърифат бўлгай,
Қалбида эзгулик, орият бўлгай,
Эзгу ишнинг умри беадад бўлгай,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.

Гадолар сардори бўлганми машҳур,
Ғариб элнинг ҳатто пошшоси масрур,
Юрмоқни истасанг жаҳонда мағрур,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.

Ўлкамни ёғийлар олмасин десанг,
Топганим душманга қолмасин десанг,
Фарзандимга кишан солмасин десанг,
Ўзингни бой қилма, юртингни бой қил.

АСҚАД ОҒА

— Ҳам шоир, ҳам файласуф...
— Насри хўброқ, сертаъсир...
— Лекин... далғов йилларда...
— Кам бундай зўр муҳаррир!

Туравердим индамай.
Бу кўчагир баҳс эди.
...Ким бўлса ҳам,
А. МУХТОР,
БУТУН эди, ШАХС эди!

* * *

Давр сурдим ҳисдан гап тўқиб,
Ҳа, ошимни роса ошадим...
Яшамадим тангридан қўрқиб,
Мен тангримни севиб яшадим!

* * *

Замон сенга турса чап,
Сен замонга боқавер.
Замонани олқишлаб,
Ўз йўлингдан оқавер.

ҒАЗАЛ ШАКЛИДАГИ ШЕЪРЛАР

Дилбарим, кўнглим ўтида суратинг бежо жо.
Лаб аталмиш лола узра шарбатинг бежо жо.

Мен севиб алдовда қолдим, ўзгалар алдар сени,
Лаҳзалик умринг аро бу ғафлатинг бежо жо.

Зораким боққан чоғимда кўзларинг очгай чечак,
Кўзларинг чақмоғи ичра нафратинг бежо жо.

Хомтама ошиққа зулминг бир сабоқ-ибратми ё,
Бенуқус феълингда ушбу ибратинг бежо жо.

Мен учун тангрим атайлаб ҳилқатинг этмиш бино,
Дилда бу кимдир дегучи ҳайратинг бежо жо.

Беватан хор бўлмадим, ки миллатим бағримдадир,
Қисматимда минг жафою кулфатинг бежо жо.

Ўйламай отдинг ўзингни телба ишқ дарёсига,
Шоиро, жонинг ичинда журъатинг бежо жо.

* * *

Ё кўзимнинг ёши бу, янги бир дарё ё,
Ё дилим фарёди бу, булбули гўё ё.

Кўксима бир фитнакор урди ё паррон тиғ,
Қилди ёр киприкни ўқ, қошларини ё ё.

Қалбима кун ботди ё, чиқди ё ширмой ой,
Кўрганим ё тунги туш, тонгдаги рўё ё.

Бир умр кашф изладим, «Илми ишқ» қандоқ фан,
Ё илоҳий алжабр, кони сир кимё ё.

Бесамар ёндим нечун, беҳуда ёққан ким,
Топмадим ё мантиғин, бир далил-ашё ё.

Ҳеч маҳал кулмас боқиб, нега чап тақдир бу,
Ё ўзим дунёга терс, менга терс дунё ё.

* * *

Олса ором ул паринниң ҳуснига ором ром,
Уйғониб гар сажда қилса оҳига эҳром ром.

Ҳулқидан иффат уфурса ошно чин ромланиб,
Бўйлаким ҳатто рақибнинг кўзлари нором ром.

Зора ёр топсамки ёрим шу парига ўхшаса,
Бундайин покдилга кўнглим бўлмагай ғиррom ром.

То эгам ишқни яратмиш ўтни покликка қориб,
Куйди Баҳромга Дилором, ёнди шо Баҳром ром.

Сўзи бол бу ҳурга ошиқ қилса изҳор севгини,
Этса рад мароми бирла, ошиғу маром ром.

Мен яралдим шеърга шайдо, сен қоғозга, э қалам,
Мен тўқирман шеърни ром-ром, сен битарсан ром-ром.

* * * *

Назм бирла бўлиб ошно жабр саҳросидан ўтдим,
Назмга сиғмаса дардим наср саҳросидан ўтдим.

Улуғбек бирла учқурлаб самода қазмадим юлдуз,
Илошиб далли Машрабга Кабир саҳросидан ўтдим.

Киборлар базмида қўмсаб кибрсиз дўстни ёвғонин,
Чидамни ўрганиб элдан, сабр саҳросидан ўтдим.

Инграбон ҳар гиёҳ боссам, сўйлади ҳар ғубор ҳикмат,
Азизлар ҳокини топтаб қабр саҳросидан ўтдим.

Битиклар қолдию не-не салтанат елга соврилди,
Кукун бўлган неча тахту қаср саҳросидан ўтдим.

Қилай деб боғ ситам чекдим, юракдан унганин экдим,
Кўчат ушлаб йигирманчи аср саҳросидан ўтдим.

Кетарда урмасам бас оҳ, дебон келсам-да оламга,
На бир боғига гул қўшдим, на бир саҳросидан ўтдим.

Раъно ЯРАШЕВА

«БИЗГА ДИЙДОР КЕРАК...»

* * *

Синглим Саодатбонуга

Биламан, қиз бола палахмон тоши,
Бирга туғилса-да ўзга йўлдоши,
Соғиндим, не қилай, энди бардошим,
Синглим, йўлларингга қараб яшайман.

Хавотир ханжардир, жонимни тилар,
Соғинчга қўшилиб садпора қилар,
Оҳ, қачон жон синглим — жаҳоним келар,
Синглим, йўлларингга қараб яшайман.

Менсиз ҳам кунларинг кулиши мумкин,
Яримта ойлар ҳам тўлиши мумкин,
Соғинчдан одамзод ўлиши мумкин,
Синглим, йўлларингга қараб яшайман.

Гарчи ўртамизда ёвлар кам эмас,
Ўчирмоқ истарлар, қуёш шам эмас,
Ёнимда турсанг бас, ғамлар ғам эмас,
Синглим, йўлларингга қараб яшайман.

Жилғадек оқсак бас, дарё керакмас,
Ёлғонлар тўйдирган, рўё керакмас,
«Бизга дийдор керак, дунё керакмас»,[1]
Синглим, йўлларингга қараб яшайман.

———
1 Юнус Эмродан.

БИР ТОМЧИ СУВ КЕЛТИР

Ёлғиз аёл қовжираши рост,
Томир-томирлари қурийди бешак.
Эй, сен ёлғон дунё, қоқшаган оғоч.
Қилган даъволаринг гўдаксиз бешик.

Ёлғиз аёл қовжираши рост,
Гарчи у навниҳол, киприклар майса.
Эй, сен ғариб дунё, бунча кўзинг оч,
Наҳот, шаъминг ёнар ғамгин кўпайса.

Ёлғиз аёл қовжираши рост,
Бир томчи сув келтир, тўрғай тилида.
Яшнаб-гулламаса жон сенга кафил,
Қалдирғоч ин қурган маҳзун дилида.

Ёлғиз аёл, ҳаммаси бекор!
На уни зар тутар, на тожи давлат.
Дунёнг қилмай десанг харобу абгор,
Сен уни яхши кўр, яхши кўр фақат.

ЖОН ҚИЙНАЛУР

Ишқ деган шундоқ бўлурму,
бу ширин жон қийналур,
Истаган васлинг ҳамиша
йўқдир, имкон қийналур.
Бўлса ёр Фарҳод мисол гар
жонини қўйса гаров,
Мен Шириндек бўлмасам гар,
доғи ҳижрон қийналур.
Гул ёниб, қаҳ-қаҳ отиб,
шод, ўйнагай ўртоқларим,
Менда ул лавҳи қалам
битса достон қийналур,
Сен менинг кўнгил муродимсан
вале, йўл йўқ яна...

Етмадим сарбони йўқ,
саҳрода карвон қийналур.
Гар Гули раъно эсанг яшна,
кўнгил, боғлар аро,
Интизор сенга етолмай
боғу бўстон қийналур.

ФАРИШТАЛИ АЁЛ

Фаридахонимга

Ўттизида ўтин бўлмаган аёл,
Қирқида ортига қайтмайди сўзсиз,
Кимлар йиғлаб ўтар, кимдир жим ўтар,
Қирқда қайтмаганлар, кетмайди изсиз.

Уларда дард бошқа, армон ҳам бошқа,
Бошқадир дунёга қарашлари ҳам.
Сиздек меҳрибонни ёлғиз Оллоҳдан,
Тилаб олган ўзим, менинг фариштам.

Сизнинг кўзларингиз ўзгача, жоним,
Сизнинг қошларингиз сурмадек қора,
Мени кучоғига олган азизим,
Биласиз юзим ой, юрагим яра!

Опажон, ўргатинг яшамоқ нечун,
Нечун азоб чекмоқ, қийналмоқ нега?
Айтинг, бахти бекам бўлмоқлик учун
Умримни бағишлай, бош эгай кимга?

Малҳамдир сўзингиз дардли дилимга,
Ўттиздан ўтдиму ўйланиб қолдим.
Айтинг, ўтинмайми, ёнаман нечун?
Қирққа етганимда қандай бўламан?

Фариштали аёл дейдилар сизни,
Бироз қизғонаман, гарчи улар дўст.
Қўрқаман гоҳ билиб, гоҳи билмасдан,
Айтиб қўймасинлар бирор қаттиқ сўз.

Дилингизни жойлаб қароғларимга,
Дўсту душманлардан асрагим келар.
Сиздан жавоб кутиб сўроғларимга,
Қандай суйишимни Оллоҳим билар.

КЕЛГАЙСАН

Агар ёнимга келсанг сен
Муҳаббат бирла келгайсан,
Масофат ҳеч малол келмас,
Садоқат бирла келгайсан.
Мудом ишқинг далил бўлса,
Неча чеккан фироқингга,
Келурсан излабон имкон,
Шижоат бирла келгайсан.
Тиларсан доимо шафқат
Қошимда лол, турарсан жим,
Етолмай юрганини бахт
Саодат бирла келгайсан.
Тополмай бу ёруғ олам ичинда
гарчи бисёрдир.
Шафоат айлагувчи, сен
фароғат бирла келгайсан.
Гули Раъно фироқида чекиб
ранжу маломатлар
Малол олмай яна сабру
қаноат бирла келгайсан.

«ЕТУРМАК РОҲАТ ЭЛГА...»

«Таъвиз ул-ошиқин»нинг янги қўлёзма нусхаси топилди

Огаҳий таваллудининг 190 йиллигига

Тадқиқот, ахборот

Ҳозирги кунга қадар Огаҳийнинг назмий дурдоналари жамланган «Таъвиз ул-ошиқин» девонининг фанга 9та қўлёзма нусхаси маълум бўлиб, шундан бештаси Тошкентдаги, учтаси Санкт-Петербургдаги фондларда ва биттаси Тожикистон ФА Шарқшунослик институти фондида сақланмоқда. Огаҳийнинг назмий меросини манбашунослик нуқтаи назаридан тадқиқ этган адабиётшунос Ф. Ғаниҳўжаев бу нусхаларни шартли равишда уч гуруҳга ажратиб, Тошкент, Санкт-Петербург нусхалари ва Душанба нусхаси деб аташни таклиф қилади, шу билан бирга ўз тадқиқотида бу нусхалар ҳақида батафсил маълумот беради.

Халқ орасида кўпроқ лирик шоир сифатида машҳур Огаҳийнинг назмий меросига қизиқиш доимо кучли бўлган ва шоир девони машҳур котиблар томонидан бир неча бор кўчирилган. Бу қўлёзма нусхалардан баъзилари ҳанузгача мухлислар қўлида сақланмоқда. Яқинда биз девоннинг яна бир ноёб, мукаммал қўлёзма нусхасини Хоразм вилояти Ҳазорасп туманида истиқомат қилувчи Раҳматуллаев Отабекнинг хонадонидан топишга муяссар бўлдик.

Мазкур қўлёзма нусха оч пушти ранг европа қоғозига икки устунда, қора сиёҳ билан чиройли настаълиқ хатида ёзилган. Саҳифалар қизил, кўк, майда қора ва зарҳал бўёқларда рамкага олинган. Сарлавҳалар қизил сиёҳда ёзилган. Саҳифалар котиб томонидан рақамланган бўлиб, унинг ҳошияларига мисралари зарҳал белги билан ажратилган форсий рубоийлар битилган. Қўлёзманинг 126, 244, 470, 477-варақларига муҳим тузатиш ва қўшимчалар киритилган. Муқоваси оч кўк рангли қалин картон қоғозидан ишланган. Ўлчови 21x28.

Қўлёзма 122-саҳифадан бошланиб, 557-саҳифада якун топган, яъни бошланиши ва охири мавжуд эмас. Шу боис унинг котиби ва кўчирилган йили номаълум. Топилманинг ҳозирда мавжуд 166-бети юқори савияда кўчирилган ва жуда яхши сақланган. Оралиқдаги баъзи варақларнинг йўқолганлиги сабабли, девон таркиби ҳақида тўла маълумот бера олмаймиз. Аммо девон икки қисмдан иборатлиги ва мукаммал нусхалардан бири эканини бемалол айтиш мумкин. Даъвомизга далил сифатида девоннинг 484-саҳифасида битилган ушбу сўзларни келтирамиз: «Дебоча ва ғазал ва мустазод ва мухаммас ва мурабба ва мусаддас ва мусамман ва муқаттеъ ва чистон ва таржеъбанд ва муаммо ва маснавийлар ва баҳри таъвил ёзилиб тамом бўлди». Шунингдек, 526-варақдаги қуйидаги хулоса ҳам муҳим аҳамиятга эга. Яъни: «Форсий ғазаллар ва мухаммаслар ва тазмин тариқасида мусамман ва мунożот ва таърихлар ёзилди. Эмди қасидалардан бошлаб ёзилур». Бу сўзлар Огаҳийга ёки девонни кўчирган котибга тегишлилигини аниқ айта олмасак-да, куллиётда шоир ижод этган мумтоз шеър турларининг деярли барчаси жамланганини аниқ айтишимиз мумкин. Жумладан, қўлёзманинг сақланиб қолган саҳифаларида Огаҳийнинг 100 ғазали (78 ўзбекча, 22 форсча), 2 мустазоди, 12 мухаммаси (7 ўзбекча, 5 форсча), 3 мусаддаси, 2 мусаммани (1 ўзбекча, 1 форсча), 1 таржеъбанди, 41 муаммоси, 5 маснавийси, 1 баҳри таъвили, 1 муножоти, 28 таърихи, 7 қасидаси мавжуд бўлиб, булар ниҳоятда нозик дид билан кўчирилган. Девонда 9та қўлёзма нусханинг ҳеч бирида учрамайдиган 8 таърих ва 1 маснавийнинг мавжудлиги Огаҳий назмий меросини янада бойитади. Булар «Аё хисрави маъдалатдастгоҳ...» деб бошланувчи маснавий (475-варақ) ва қўлёзманинг 514, 515, 521, 522, 523, 524-саҳифаларидаги таърихлардир.

Хусусан, зикр этилган 184 мисра 92 байтдан иборат маснавийнинг тўлиқ матни бу қўлёзма нусхадан ташқари, яна Баёнийнинг «Шажараий Хоразмшоҳий» асарида келтирилган. «Таъвиз ул-ошиқин» девонининг бошқа қўлёзма нусхаларида дебоча таркибида, Огаҳийнинг «Гулшани давлат» тарихий асарида эса бу маснавийдан айрим парчалар келтирилган. Айнан шу парчалардан баъзилари адабиётшуносларимиз томонидан таҳлилга тортилган.

Хуллас, «Таъвиз ул-ошиқин»нинг янги топилган бу қўлёзма нусхаси ўқишлилиги, ички таркиби, ҳуснихат ва китобат санъати жиҳатидан қимматли манба бўлиб, уни ўрганиш, бошқа қўлёзма нусхалар асосида котибини аниқлаш, кўчирилиш тарихини белгилашнинг ўзи алоҳида бир тадқиқот объекти бўлиши мумкин.

Бизни қизиқтирган масала эса қўлёзмада мавжуд мусамматлар бўлиб, девон саҳифаларида жаъми 12 мухаммас, 3 мусаддас, 2 мусамман сақланиб қолган. Мухаммаслардан ўзбек тилида ёзилган 7таси Мунис, Фузулий, Феруз, Амирий, Навоий ғазаллари асосида яратилган бўлса, форс тилидаги 5таси Бедил, Амир ва Огаҳий ғазалларига боғланган. Девоннинг 340-саҳифасидаги 9 банд 45 мисрадан иборат Муниснинг «олмон» радифли ғазалига битилган тахмиснинг бир бандида ўзлигидан огоҳ, ҳаётини имкони борича халқ мушкулини осон этиш йўлига бахш этган шоир шахсиятининг ёрқин тимсолини кўрамиз:

Борибдур токи куйи ошиқ аро номус ила орим,
Баробар англамишман олам ичра йўқиму борим,
Етурмак роҳат элга қудратим еткунчадур корим,
Мулойим тийнат ўлмишман кишига йўқтур озорим
Агар хори раҳ ўлсам ҳам аёқға сончила олмон.

Девоннинг 403-саҳифасида мавжуд мана бу мусамманда огаҳиёна ўзига хосликнинг, яъни маъшуқа ошиқ фазлу фазилатини тан олишининг, баён қилишининг гувоҳи бўламиз:

Карам бирла деди: «Аё ошиқим,
На ошиқки, ушшоқ аро қоилким
Ғами ишқ давосида содиқим
Балоу меҳан даштида вомиқим
Рафиқи кухан, муниси собиқим
Улус ичра сансан манинг лойиқим
Биҳамдулиллоҳким ваҳб зу ал жалол
Манга рўзи этди насими висол.

Афсуслар бўлсинким, қўлёзманинг йўқолган варақларида мухаммас қисмининг тахминан 91, мусаддас қисмининг 6, мусамман қисмининг 6, мураббаъ қисмининг 5 саҳифаси ва буларда мавжуд мусамматлар етишмайди. Бу шундан далолат берадики, демак, шоир шеъриятининг мухлислари унинг мусамматларига алоҳида қизиқиш билан қараганлар, шунинг учун ҳам айнан бу қисм кўпроқ саҳифаланган. Ҳар ҳолда бу ноёб топилмада мусамматларнинг мавжудлиги, Огаҳий бадиий меросининг таркибий қисми ҳақидаги тасаввурларимизни бойитади, муҳим хулосалар чиқаришга ёрдам беради. Бундан ташқари, унда девоннинг ҳеч бир қўлёзма нусҳасида қайд этилмаган 8 таърих (бошқа нусхаларда 20) ва 1 маснавийнинг (бошқа нусхаларда 4) мавжудлиги, балки мусамматлар ҳам бошқа қўлёзма нусхалардагига қараганда бунда кўп бўлгандир, деган тахминни илгари суришга имкон беради. Қолаверса, қўлёзма Хоразм хаттотлик мактабининг гўзал бир нусхаси, китобат санъатининг ажойиб намунаси сифатида таъриф ва тавсиф беришга арзигулик манба, маънавий меросдир.

Гулноза ХОЛЛИЕВА,
Урганч Давлат университети аспиранти

НАВОИЙ НАФАСИДАН БАҲРАМАНДЛИК

Халқнинг маънавий-руҳий дунёсини бойитишнинг энг қудратли воситаларидан бири адабий меросимиздир. Шунинг учун ҳам истиқлолга эришган дастлабки кунларданоқ бу масалага эътибор мамлакатимизда давлат сиёсати даражасига кўтарилгани бежиз эмас. Улуғ шоир, таржимон ва тарихчи Муҳаммад Ризо Эрниёзбек ўғли Огаҳий таваллудининг 190 йиллиги халқимиз томонидан кенг миқёсда нишонланаётгани ана шу эътибор натижаларидан биридир.

Маълумки, Алишер Навоий ўзбек мумтоз адабиётини, ўз даврида юксак мавқега эга араб ҳамд ҳамда форс-тожик адабиётлари даражасига кўтарди. Бу ҳол тасодифий эмаслигини кейинчалик Заҳириддин Муҳаммад Бобур, бир неча асрдан сўнг эса Муҳаммад Ризо Огаҳий ҳар тарафлама исботладилар.

Огаҳийнинг Навоий анъаналарига содиқлиги унинг ўзбек мумтоз шеърияти жанрлари имкониятларини кенгайтиришида, образлар тизимини бойитишида, мавзулар кўламининг, ғоялар силсиласининг салмоғини оширишда кўзга ташланади. Ҳар қандай миллий адабиётнинг қудрати унинг жаҳон тан олган жанрлардаги рўёбга чиққан имкониятлари билан ҳам белгиланади. Шунинг учун ҳам Алишер Навоий мумтоз шеъриятимиз жанрлари сонини ўн олтитага етказган, бу билан адабиётимизни, хусусан, лирикамизни араб, форс-тожик ва бошқа Шарқ мамлакатлари адабиётлари билан беллаша олиш салоҳиятини оширган эди. Буни чуқур англаган Огаҳий ўзи мансуб бўлган адабий муҳит намояндаларидан бир қадам олға кетди ва ғазал, мухаммас, мураббаъ, мусаддас, маснавий, шунингдек, фард, туюқ, қитъа, рубоий, муаммо сингари жанрларда фавқулодда мумтоз намуналар яратди. Гап шундаки, фақат туркий адабиётга хос бўлган туюқ жанри, шунингдек, муаммо, чистон сингари жанрлар шоирдан чуқур билим, катта истеъдод ҳамда зукколикни талаб этади. Акс ҳолда, анъаналарга кўркўрона эргашиш мазмуннинг шаклга қурбон бўлишига олиб келади. Огаҳий ижодида эса юксак бадиий шакл теран мазмун билан ҳамиша уйғундир. Шоирнинг ўзи ҳам бу ҳақда:

Огаҳий шеърин ўқи гар хушдил ўлмоқ истасанг
Ким, тараб мазмунидир жонпарвар ашъоримга хос —

дея фахр билан таъкидлаган эди.

Алишер Навоий девон тартиб бериш борасида ҳам ўзигача бўлган анъаналарга ислоҳ киритган, замондош ҳамда келгуси авлод ижодкорлари олдига машаққатли, аммо хайрли талабларни қўйган эди. Ушбу талабларга биноан, худди эпик асарларда бўлгани сингари, девондаги ғазаллар ҳам ҳамд ва наът руҳидаги шеърлар билан бошланмоғи, араб алифбосидаги барча ҳарфларга махсус ғазал бағишланмоғи лозим эди. Натижада лирик девон ҳам шартли равишда бўлса-да, композицион яхлитлик касб этар, ўқигувчига енгиллик ва қулайлик туғдирар эди. Муҳаммад Ризо Огаҳий устозининг бу борадаги талаб ва анъаналарини ҳам изчиллик билан адо этди. Шоирнинг «Таъвиз ул-ошиқин» номли машҳур лирик девони Ҳақни танишга даъват этувчи ҳамд ҳамда орифликка ундовчи наът руҳидаги ғазаллар билан бошланади. Шундан сўнг эса ишқий, ижтимоий, фалсафий, ахлоқий шеърлар билан давом этади.

Маълум бўлишича, Алишер Навоийгача ғазал байтларининг ўзаро бир-бирига мантиқан боғланмаслиги форс-тожик адабиётида ҳам, туркий адабиётда ҳам фазилат ҳисобланган. Навоий фикрича эса, бу ҳол «муносабатдин йироқ ва мулояматдин қироқ»дир. Бу фикрни шоир ўзининг «Бадоеъул бидоя» девонига ёзган дебочасида назм билан қуйидагича ифодалаган эди:

Ҳар ерда баҳор ўлса, чаман бўлса керак,
Ҳар ерда чаман — гулу саман бўлса керак.

Ҳар қайда хазон бўлса, тикан бўлса керак,
Ҳар қайда тикан — ранжу яткан бўлса керак.

Алишер Навоийнинг ана шу ижодий талабини Огаҳий ҳар бир шеърида изчил амалга оширган. Бу эса шеърнинг ягона мавзуни акс эттириши, шоир назарда тутган ғоявий асослар ўқувчига тўла етиб бориши, бадиий-эстетик завқни кучайтириши сингари бир қанча омилларни тўла амалга оширган. Шу билан бирга, ғазалларнинг матлаъсида баён қилинган фикрнинг то мақтаъгача тадрижий ривожланишини таъминлаган. Огаҳий шеърияти билан синчиклаб танишар эканмиз, унинг ижодига хос бу хислат шоир ижодий фаолиятида бир умр давом этганлигига амин бўламиз.

Навоий ва Огаҳий ижодий муносабатлари ҳақида сўз кетганда яна бир асосий хусусиятга урғу бермоқ даркор. Ҳар икки улуғ шоирларимиз бадиий ижодни ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг кўзгуси деб билганлар. Шунинг учун ҳам улар гоҳ сатира тиғи билан мавжуд тузумдаги нуқсон ва иллатларни фош этганлар, гоҳ орифона, баъзан ижтимоий-фалсафий руҳдаги байтлари билан воқеликка муносабат билдирганлар. Ҳақиқий сўз санъаткорлари қалбларини халқ дардлари, орзу-армонлари минбарига айлантирганлар. Шу йўл билан ўз қаламларига мансуб асарларнинг халқчиллиги, замонавийлиги, умрбоқийлигини таъминлаганлар. Устод мутафаккир, улуғ шоир Алишер Навоий ва унинг истеъдодли, ҳароратли шогирди Муҳаммад Ризо Огаҳийлар ижодиёти шу жиҳатдан ҳам ҳар бир авлоднинг йўлдоши ва қўлдоши бўлиб қолаверади.

Ҳабибулло ЖЎРАЕВ,
Фарғона давлат университети ўзбек адабиётшунослиги кафедраси доценти, филология фанлари номзоди

Тадқиқот, ахборот

Шариф ЮСУПОВ, профессор

«ҲАҚҚА ЯҚИН КИМКИ ТУТСА МИЛЛАТИН...»

Ҳазиний тўра меросига бир назар

Биринчи мақола

Туронзамин уч хонликка бўлинган XVII аср бошларидан XIX аср иккинчи ярмигача ўтган даврда хонликларнинг ҳар бирида алоҳида-алоҳида адабий мактаблар юзага келиб, уларда ўнларча, юзларча қалам аҳллари ижод қилганлар. Ҳар бир хонликдаги мактабнинг гуллаб-яшнаган даври ҳам, мамлакат ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётидаги нохуш воқеалар туфайли инқирозга учраган даврлари ҳам бўлган. Шўролар даврида Қўқон ва Хива хонликларидаги адабий муҳит ўзбек тадқиқотчилари томонидан, Бухоро адабий-маданий муҳити эса кўпроқ тожик олимлари томонидан тадқиқ этилгани сир эмас.

Бироқ шуниси ҳам аёнки, ҳар учала хонликдаги адабий-маданий муҳит шўро мафкураси талабларига кўра, кўп ҳолларда шу мафкура тазйиқи остида ўрганилди. Бунда ўша даврлар адабиётидан коммунистик мафкура талабларига хизмат қилдириш мумкин бўлган ижодкорлар ва асарларгина танлаб олиниб, қолган жуда катта қисми, айтиш мумкинки, асосий қисми, атайлаб четлаб ўтилди ёки онда-сонда ёдга олинган пайтларда ҳам уларга «меҳнаткаш халқ манфаатларига зид, реакцион адабиёт» деган тавқи лаънат осилди. Масалан, мутахассислар томонидан «Қўқон адабий муҳити» номи остида илмий истифодага киритилган ижодий мактабда Писандий, Тамкин, Қорий, Нисбатий, Муҳаййир, Ёрий, Завқий, Муҳсиний, Мавлавий Йўлдош, Нусрат, Наййирий, Шайдоий, Умидий-Ҳавоий, Роиқ, Сипандий сингари ўнларча улкан истеъдод соҳиблари ижод қилганлари ҳолда бу кенг кўламли гуруҳдан асосан Муқимий, Фурқат, Завқийгина ғаразли мақсадларни кўзлаб ажратилиб олиниб, улар яратган асарларнинг кичик бир қисмини дастак этиб, «ўзбек демократик-маърифатпарварлик адабиётининг намояндалари» сифатида халққа танитилди. Ўша бир қисм асарлардангина иборат китоблари қайта-қайта босилиб, мактаб ва олий ўқув юртлари адабиёт дастурлари, қўлланма ва дарсликларига киритилди. Улар асарларининг қолган қисми эса атайлаб ўқувчилар назаридан хуфия сақлаб келинган. Оллоҳ берган истеъдоди ва адабиёт олдидаги хизматлари билан номлари юқорида тилга олинган ижодкорлардан асло кам бўлмаган Муҳйи, Ҳазиний каби ижодкорларнинг биринчиси, ҳақиқатга бутунлай зид равишда, «ҳукмдорлар, пулдорларнинг хушомадгўйи» сифатида, иккинчиси эса диний адабиётнинг тарғиботчиси сифатида ёмонотлиқ қилинди. Аслида улар халқнинг энг эъзозли, покдомон шоирлари бўлганликларини кўрсатувчи ўнларча тарихий манбалар сақланиб қолган. Масалан, Муҳйининг энг истеъдодли шогирдларидан, кейинчалик ўлкада жадид матбуотига асос солганлардан бўлиб, истиқлол ғояларини кенг тарғиб этганлиги туфайли шўро даврида қатли ом қилинган Фансуруллобек Хисрав ўз устозига баҳо берар экан:

Ба тарзи маснавий монандии Фирдавсийи Тусий,
Ғазал бобида гўё Саъдийи ушбу замон Муҳйи —

дея кенг халқ оммасининг энг севимли шоирларидан бири хусусидаги фикрни тарих учун муҳрлаб қолдирган.

Қўқон адабий муҳитининг энг азамат намояндаларидан бўлмиш Зиёвуддин Каттахўжа ўғли Ҳазиний тўрага (1867—1923) ўқувчиларнинг ихлос-эътиқоди қанчалар зўр бўлганини исботлаш учун ҳам биргина мисол билан кифояланмоқчимиз. Ўзбек матбаачилигининг кашшофи Ғулом Ҳасан Орифжон ўғлининг саъй-ҳаракатлари билан «Баёзи Ҳазиний» 1910—1913-йиллар орасида Тошкентнинг ўзида пайдар-пай олти марта чоп этилганлиги миллий адабиётимиз тарихида бетакрор ҳодисадир. Шуниси ҳам борки, ўқувчилар талабини ҳисобга олиб, ҳар бир нашрга муаллифнинг янги-янги абётлари қўшила бориши натижасида шоирнинг ихлосмандлари Ғулом Ҳасан Орифжон ўғлининг Сақичмон кўчасидаги нашриёти эшигининг турмини бузаёзганлар ва баёзнинг бир нашрини сотиб олган китобхонлар унинг янги нашрларини ҳам хомталаш қилиб юборганлар.

Келинг, муҳтарам ўқувчи, Ҳазиний тўра шахсий намунасининг ва шеъриятининг сир-асрори хусусида бир оз мулоҳаза юритиб кўрайлик. Аввало, Ҳазиний «Девон»и хусусида. Аслида Ҳазиний тўра ўз асарларининг ўқувчиларга қанчалар зарур эканини англагани сабабли узоқ муддат кўз нурини тўкиб, барча асарларини бир жойга жамлаб, алоҳида девон тартиб берган ва уни келгуси авлодлар учун бебаҳо мерос сифатида қолдирган. Буни шоирнинг бизгача етиб келган айрим шеърларидан ҳам билиш мумкин. Масалан:

Табъи ноқис, ақли кўтаҳдур Ҳазиний дунтабъ,
Буйла идроку фаросат бирла девоним қалай? —

деб ёзади шоир ўз ғазалларидан бирида.

Аммо ўтмишдаги барча маънавий бойликларимизни қора чақага ҳам арзимайди деб ҳисобловчи қизил империя даврида бу ноёб санъат дурдонаси ҳам кераксиз бир матоҳдек аллақаёқларга улоқтириб юборилди: ўттизинчи йилларнинг машъум қатағонлари даврида шоирнинг катта ўғли Амакихон қўлида бўлган «Девони Ҳазиний» ҳам бегуноҳ фарзанднинг қамоққа олиниши вақтида бошқа буюмлар қатори мусодара этилиб, йўқотиб юборилади...

Эндиликда қўқонлик таниқли адабиётшунос, маънавиятимиз фидойиси Аҳмаджон Мадаминов томонидан ўша машҳур «Баёзи Ҳазиний» мустақилликдан сўнг чоп этилган «Тасаддуқ, ё Расулуллоҳ» китобчаси, инқилобдан илгариги баёзлар ва кейинги йиллари шеърият ихлосмандларидан топилган ўнларча асарларидан имкон даражасида девон ҳолига келтирилди.

Маълумки, Ҳазиний XIX асрнинг иккинчи ярми — XX аср биринчи чорагида, ўлкамизда мураккаб тарихий вазият ҳукм сурган бир даврда яшаб, ижод этди. Бу даврда Қўқон, Хива ҳамда Бухоро адабий муҳитларида янгича маърифатпарварлик йўналишида асарлар яратган Аҳмад Дониш, Сатторхон, Фурқат, Ибрат, Комил сингари ижодкорлар мероси адабиётимизда янги бир босқични бошлаб берди, кейинчалик улар фаолияти Беҳбудий, Авлоний, Фитрат, Ҳамза, Мунавварқори, Тавалло ва бошқалар томонидан давом эттирилиб, юқорироқ поғонага кўтарилди. Аммо гап шундаки, Ҳазиний уларнинг аксар қисми билан бир даврда яшаб, биргаликда ижод қилган бўлса ҳам, унинг меросида янгича маърифатпарварлик ва жадидлик йўналишидаги асарлар деярли учрамайди. Шоирнинг девони уни аввало йирик мутасаввуф шоир, диний мавзулардаги шеъриятнинг энг азамат вакилларидан бири сифатида гавдалантиради. Иккинчи томондан эса, шоир дунёвий мавзуларни, ишқи мажозийни акс эттиришда ҳам улкан истеъдод эгаси эканини кўрсатади.

Ҳазиний ишқи илоҳий тасвирида ўзига хос мактаб ярата олган. Бу соҳада ижод қилган кўплаб йирик қалам соҳибларидан фарқли равишда Ҳазиний меросида ишқи ҳақиқий, яъни ишқи илоҳийга ноил бўлиш учун дастлаб ишқи мажозий босқичини ўтиш шартдир, деган ғояни ўз асарлари вужудга сингдирибгина қолмай, уни очиқ-ойдин ифодалаган ҳоллар ҳам кўп бўлган. Масалан, «керак» радифли ғазалида у:

То мажозий ўтиға куймай, ҳақиқат топмағай,
Эй, Ҳазиний, кўз ёшингни айла тўфонинг керак, —

деб ёзса, бошқа бир ғазалида:

Ким мажозий ўтиға куймайди, у ошиқ эмас,
То Ҳазиний ҳар кишида ёрнинг савдоси йўқ, —

мисраларини битганлиги маълум.

Шоирнинг бу кўнгил розига чуқурроқ назар солсак, унинг «ишқи мажоз» радифли махсус бир ғазал битганининг ҳам гувоҳи бўламиз.

Ҳазиний шеъриятида ҳаётга, ҳаёт ҳодисаларига муносабат кўп ҳолларда ўта оригинал тарзда, унинг ўзигагина хос йўсинда ифодаланади. Чунончи, у:

Рақсдин холи нимарса йўқ бу оламда, билинг,
Билмагай зоҳидни дастида урар саддона чарх, —

дер экан, зоҳид қўлидаги тасбеҳнинг бир маромда айланиши рақсга ўхшатилишидан ҳайратга тушмай иложимиз йўқ.

Ёки бошқа бир ўта ғаройиб тимсолни олайлик:

Мунаввар айлагай оламни зулмат босса, тобонинг,
Жамолингни бошида ою кун бирла само муҳтож.

Мумтоз шоирлар одатда ўзларидан олдинги шеърият намояндалари асарларида анъана тусини олган тимсолларнинг бирор янги қиррасини очиш, уни ўз шоирона фикр парвози билан юксалтириш йўлидан борадилар. Чунончи, маҳбубанинг гўзал чеҳрасини қуёшга, ойга ташбеҳ қилиш анъанаси мавжуд ва кўпгина шоирлар бу хусусда ўзларига хос тарзда фикрлаб, муваффақиятларга эришганлар. Бироқ Ҳазиний тўра тасвиридаги оламни зулмат боссаю маҳбуба тўлин ой сифатида кўриниб, бутун оламжаҳонни бир лаҳзада мунаввар этиши, бу ҳам етмагандек ою қуёшу само унинг жамолини кўришга муҳтож эканликлари ҳақидаги кашфиётни алоҳида таъкидлаш лозим бўлади.

Шунинг ўзигина эмас. Ою кун маҳбубани кўришга муҳтож экани Ҳазиний кашфиётига кўра масаланинг бир томони, холос. Бошқа бир ғазалида шоир ҳатто:

Ою кун рашк айлабон, бўлғай хижил рухсоридин,
Наргиси оҳу, тиши лаълига маржон ўхшамас,

дейишгача боради. Маҳбубанинг рухсоридан ою кун ҳам рашк айлаши, ҳам гўзалликда унга тенг кела олмаганидан хижолатга тушиши ҳақидаги фикр ҳам юқорида биз айтган кашфиётнинг давоми, балки янада юқорироқ босқичидир.

Ҳазиний шеърияти фақат муҳаббат мавзуи билангина чекланиб қолмай, унда кишиларни инсоф-имонга, вафо-садоқатга, меҳр-оқибатга даъват этувчи насиҳатомуз асарлар ҳам анчагина учрайди. Бир байтида шоир:

Ҳазиний охиратга ҳар киши имон билан кетса,
Ўшал ерда ани сен англагил, ўлган билан ўлмас, —

деб ёзса, бошқа бир байтида:

Ҳар нечук одамни ҳам кўнглиға бўлма дардваш,
Душманингни қилгусидур ўзингга ҳамхона лафз, —

дея кишиларни дўст-душманни ажратишга, лақмалик қилиб айтиб юборилган сўз уларни душман билан ҳамхона бўлишдек кўнгилсизликка олиб келишидан огоҳлантиради.

Ҳазинийнинг она юртида энг зўр фожиа — ўрус босқини ниҳоясига етиб, Қўқон хонлиги тугатилиб, унинг ўрнида Туркистон генерал-губернаторлиги таркибида Фарғона вилояти тузилган йили бўлажак шоир эндигина тўққиз ёшга қадам қўйган эди. У тез орада ўрус босқинининг машъум оқибатларини кўрди, шоир сифатида қалам олгач эса:

Бу на мушкулки, насоро бўлса бизга подшо,
Шул сабабдан барча мўминнинг, билинг, қалби сиёҳ, —

дея баралла бонг урди, ўзича золим зулмидан қутулиш йўлларини излади. Лекин шуни ҳам айтиш керакки, Ҳазиний золим зулмидан қутулиш учун ундан узоқ-узоқларга, Ислом оламининг муқаддас қадамжолари бўлмиш Маккаю Мукаррама ҳамда Мадинаи Мунавварага бош олиб кетиш лозим, — деб ҳисоблади. Шу муносабат билан шоир:

Ўлмайин етсам Мадинаға бориб, анда қолай,
То ҳаётим борича йиғлаб юриб хизмат қилай.
Ҳар куни марқадларини гардидан минг ўргулай,
Гар қазо етса, Ҳазиний, остонингда ўлай,
«Жаннатул Бақя» заминидин насиб этса Эгам, —

деб ёзганлиги маълум. Бошқа бир шеъридаги:

Равзаи покингга келдим, ё расули Мустафо, —

дейишига қараганда, шоир чиндан ҳам Ҳаж зиёратида бўлган деб ҳисоблаш мумкин.

Масаланинг бу жиҳати Ҳазиний ўз давридаги қодирия сулукининг йирик раҳнамоларидан бўлмиш Муҳаммад Ҳаким Халифага мурид тушиб, илми ладунда юқори мартабага эришуви билан боғлиқки, у ҳақда кейинроқ тўхталамиз.

Ҳазиний тўранинг ишқи мажозийни акс эттирувчи ғазалларида навоийвор, муқимийвор намуналар кўплаб учрайди. Чунончи:

Зоеъ ўткардим йигитликни паривашларни деб,
Ушбу иллат бўлмагай мандин раҳо токайгача, —

байтини ўқиганда, ҳазрат Навоийнинг:

Йигитликда кўнгулни узмагайдим дилраболардин,
Қариганда нечун кўнгул узай мужгон асолардин, —

деганлари беихтиёр ёдга келса; бошқа бир ғазалдаги:

Ажаб ошуфтадурман, айлайин изҳор деб келдим,
Юракда қолмади тоқат, кўрай дийдор деб келдим, —

байтини мутолаа қилганда мавлоно Муқимийнинг:

Кўп эрди ҳасратим, жоно, қилай изҳор деб келдим,
Муқимий кунжи ғам эрдим, сани ғамхор деб келдим, —

матлаъли машҳур ашуласи ёдга тушмай иложи йўқ.

Ишқи мажозий тасвирида ўтмишдаги ва замондош мумтоз шоирлар билан ҳамфикрликни намойиш этувчи бундай мисоллар Ҳазиний тўра меросида кўплаб учрайди. Биз улардан иккитагина намуна келтирдик, холос.

Шоир девонида бу мавзуда кўплаб асарлар учраши муносабати билан бир масалага алоҳида тўхталиб ўтиш зарурати сезилади. Ҳазиний тўра яшаб, ижод этган давр адабиётида айниқса кенг ривож топган мувашшаҳлар ҳақида гап бормоқда. Шоир мансуб бўлган Қўқон адабий муҳитида ҳам, Хива хонлигидаги шоирлар ижодида (ҳатто Муҳаммад Раҳимхон Ферузда) ҳам мувашшаҳлар кўплаб учрайди. Давр адабиётида кенг ўрин олган бу воқеа 1910-йилларнинг ўрталарига келиб «Ал-Ислоҳ» журналида ва бошқа баъзи вақтли нашрларда кўп машмашаларга сабаб бўлди. Муқимий, Фурқат сингари мумтоз шоирларни халқ орасида ёмонотлиқ қилиш учун улар ёзган мувашшаҳлар дастак этилди. Қўқон адабий муҳитининг бу вақтларда барҳаёт бўлган йирик намояндаларидан Убайдулло Солиҳ ўғли Завқийгина ўз замондошлари бўлмиш бу улкан шоирларнинг мувашшаҳларини матбуот саҳифаларида уларнинг душманларидан ҳимоя қилди.

1950-йиллар охирига келиб азамат шоир ва олим Мақсуд Шайхзода мувашшаҳга доир янги ва асосли фикрларини кенг ўқувчилар оммасига маълум қилди: «Лирикада мувашшаҳ жанри... ўзбек адабиётида айниқса XIX асрнинг II ярмида кўп авж олиб кетиб, адабиёт аҳли ўртасида кенг расм бўлиб қолган эди, — дея ўз фикрини бошлаган устоз Шайхзода: — Ҳатто шу даражадаки, шоирлик ва назмчилик ҳунари мувашшаҳчиликдаги маҳорат билан ҳам ўлчанадиган бўлиб қолди», дея мулоҳазаларини давом эттирган ва: «Аниқлик учун шуни ҳам қайд қилиш керакки, мувашшаҳ кимнинг исмига боғланган бўлса, ўша ғазалда таъриф этилган образ ҳам айни мазкур кишининг ўзидир, деб ўйлаш хатодур. Мувашшаҳдаги исм бу ғазалнинг кимга бағишланганига далолат қилади, холос. Асарда тасвирланган ёр эса бус-бутун бошқа бир киши бўлиши ҳам мумкин», дея ўқувчи кўнглига ғулғула солувчи ва уни янги-янги изланишларга чорловчи бир хулосага келган эди.

Юқоридаги фикрлар устознинг «Фурқат ҳақида қайдлар» номли мумтоз тадқиқотидан олинган. Бу фикрнинг қанчалар тўғри эканини исботлаш учун Шайхзода домла Фурқатнинг Мақсуджон исмли кишига (бу киши шоир Мираҳмад Мирийнинг жияни, Тошкентнинг Ўзганд маҳалласида яшаб ўтган, Фурқатдан бир неча ёш катта бўлган дўсти Мирмақсуд оқсоқол бўлганлиги кейинчалик биз томонимиздан аниқланган) бағишланган мувашшаҳидан бир байтни таҳлил этиш билан исботлаган эди. Устоз Шайхзоданинг фикрларини мустаҳкамлаш мақсадида биз ҳам Фурқатнинг машҳур Тўйчи ҳофизга бағишланган «устида» радифли бир ғазалидан далил келтирмоқчимиз. Унда қуйидаги икки байт ҳам мавжуд:

Ўсмалик қошларму ё шамшир қондин занглиғ,
Ёки пистоқи тўкулмуш ранги аҳзар устида.
Юз уза кокулмудур ҳар сори печу тоб ила?
Ганжи ҳуснунгму ётур ё икки аждар устида?

Бу мисраларда тасвирланган ўсмалик қошларни, ҳар сори силкинувчи юздаги кокилларнинг Тўйчи ҳофизга нима алоқаси бор? Бинобарин, ўз-ўзидан маълум бўладики, ғазалда бошқа бир гўзал маҳбуба тасвирланиб, у Тўйчи ҳофизнинг исми билан безалган ва, чамаси, ашула сифатида ижро этиш учун унга тақдим қилинган. Мувашшаҳчилигимиз тарихида бундай қизиқарли намуналар кўплаб топилади. Устоз Шайхзода шу жиҳатларга асосланиб, яна бир ўта муҳим амалий аҳамиятга эга бўлган катта фикрни ўртага ташлайди: «Адабиёт тарихини ва шу жумладан Фурқатнинг ҳаёт ва ижодини ўрганишда мувашшаҳлар маълум бир ҳужжат сифатида хизмат қилишлари мумкин. Одатда мувашшаҳ фақат тирик дўстнинг исмига боғланган. Шунинг учун ҳам исмига мувашшаҳ боғланган кишиларни аниқлаш ва шу орқали шоирнинг ёру дўстлари, муҳити ва доираси ҳақида конкрет материал қўлга киритиш шоирнинг илмий биографиясини яратиш учун муҳимдир»...

«БУЮК ТОҚ УСТИДА УСТОДИ БАННО...»

Самарқанддан нохуш бир хабар келди: таъмир санъатининг пойдор устуни, таъмиркорлик дарғаси, таъмирнинг машаққатли йўлида куйиб-пишиб, астойдил меҳнат қилган камтарин инсон, халқ устаси, «Устоди Банно» — Абдуғаффор Ҳаққулов бу дунё ташвишларидан бевақт кўз юмиб, боқийликка риҳлат қилибди...

Дарвоқе, яхши амаллар боқий қолгувсидир. Самарқанднинг бебаҳо меъморий ёдгорликларини ҳозирги замонда бутун дунё зиёрат қилмоқда десак муболаға бўлмайди. Ана шу мозийнинг меъморий элчиларига ҳаёт бағишлаган усталар устаси, ҳеч шубҳасиз, Уста Абдуғаффор эди.

«Шарқ тароналари» мусиқий анжумани Самарқанднинг бебаҳо меъморий мажмуи Регистон майдонидан бутун жаҳонга тантанавор намойиш этилган лаҳзаларда беихтиёр уста Абдуғаффорни эслаган эдик. Ахир, уста бутун умри давомида шу Регистонга қатнаб, уста коржомасида Улуғбек мадрасаси, Шердор мадраса ва Тиллакорий мадраса биноларини қайта тиклаш, таъмир этиш — ҳаётга қайтариш каби мураккаб ва машаққатли ишларда фаол қатнашди.

Самарқанд чеккасида Хожа Аҳрор Валий номи билан боғлиқ бир неча иморатдан иборат ажойиб меъморий зиёратгоҳ бор. Шундай муқаддас манзил шўролар мафкураси тазйиқида ташландиқ ҳолга келган эди. Ўша таркибдаги Нодир Девонбеги мадрасаси махфий омборга айлантирилган, унинг ичкарисига кириб, зиёрат қилиш ҳам қатъиян ман этилганди. Уста Абдуғаффор кўп йиллар давомида шу меъморий мажмуани вайроналикдан қутқариб, таъмир этди, илож борича асл ҳолига келтирди. Ўтган асрларда Ташқи Шердор номи билан машҳур бўлган Нодир Девонбеги мадрасаси пештоғидаги бузилиб, тўкилиб кетган кошинкорий шерлар тасвирларини қайта тиклади. Ташқи Шердор мадраса янгидан ҳаётга қайтди. Мадраса ҳужраларида ҳозирги ёшлар халқ амалий санъати асосларини ўргана бошладилар.

Уста Абдуғаффор ўзининг уч азамат фарзандини бинокор уста-меъмор даражасига етказиб, тарбия бергани билан чекланиб қолмади. У Самарқандда меъморчилик-таъмир санъати мактабини очиб, ўзи бошқариб борди. Махсус ўқув дастурини тузиб, шу асосда назарий ва амалий машғулотлар ўтказди. Қатор дарсликлар тайёрлади, китоблар чиқаришга улгурди. Кейинги дарслиги — «Таъмир санъати» (Тошкент, «Меҳнат», 1991) китобини варақлар эканман, уста Абдуғаффорнинг қалб сўзлари йўғрилган овозини эшитгандек бўламан:

«Биз тарихий-маданий ёдгорликларни асл ҳолатидек асраб-авайлаб келажак авлодларга етказиш учун ҳам тарих, ҳам халқ олдида жавобгармиз». Уста шахсан айни шу олий масъулиятни сезган ҳолда самарали меҳнат қилди.

«Кўҳна обидаларни таъмирлаш умумхалқ аҳамиятидаги иш бўлиб, бу соҳада юксак даражадаги сифат ва самарадорлик сув билан ҳаводек зарур».

Ёднома

Уста бу жабҳада тинимсиз кураш олиб борди. Таъмир учун пишириб тайёрланган кошин ва сиркор сополларни худди қадимгисидек сифатли, ранглари тиниқ ва жозибали бўлишини доим талаб қилди. Оқибатда ўша даврнинг баъзи тасодифий раҳбарларидан таъналар эшитди, ҳатто масъул таъмир ишларидан четлатилди. Ўша шароитларда сифатни талаб этиш — олинган мажбуриятни поймол қилиш билан баробар эди.

Уста Абдуғаффор таъмир соҳасида ҳақиқий мактаб яратган ягона Мураббий эди.

Энди кези келганда дўппини ёнга қўйиб, мулоҳаза этиб кўрайлик. Баъзи тарихий муқоясаларга зарурат борга ўхшайди. Бундан ярим аср муқаддам, Ўзбекистон Фанлар академияси таъсис этилганида (1943 йил) икки халқ устаси — Уста Ширин Муродов ва Уста Юсуфали Мусаев ҳақли равишда фахрий академик этиб сайланган эдилар. Кейин афсуски, бирор халқ устаси Академия яқинига келтирилмади. Яқинда таъсис этилган Ўзбекистон Бадиий Академияси сафига бирорта меъмор халқ устаси фахрий сифатида ҳам жалб этилмади.

Уста Абдуғаффор ўша икки Академияга ҳам муносиб халқ ичидан чиққан мутахассис эди. Ахир, ўйлаб кўринг — Ўзбекистондаги таъмир усталари қаторида (Марказий Осиё миқёсида десак тўғрироқ бўлади) уста Абдуғаффор каби кўп ва хўб таъмир-реставрация билан шуғулланиб, кўплаб меъморий обидаларни қайта тиклаган бошқа уста ҳозирча топилмайди.

Халқ усталари орасидан ўсиб чиқиб, ўз интилишлари, илмга чанқоқлиги ва зийраклиги туфайли малакасини улкан маҳорат чўққиларига кўтарган ва таъмир санъати соҳасида китоб ва дастуриламал яратган бошқа халқ устаси дунёда бормикан. Буни ҳозирча тарих билмайди.

Ўз ташаббуси билан Самарқанд шаҳрида меъморчилик санъати мактабини очиш (1993 йил) шарафига муяссар бўлган уста Абдуғаффордек бошқа мураббий-меъмор ҳам ҳозирча маълум эмас.

Шунчалар афсус, армон уйғотган хотиралар замиридан хулоса, таклифлар чиқиб келиши табиий. Бобокалонларимиз айтганидек, «Зикри номиро бузургон, умри соний, гуфтанд», яъни «Улуғлар номини яхшилик билан эслаш, иккинчи умр демакдир».

Дастлабки таклифларимиз бундай:

Аввало Уста Абдуғаффор Ҳаққулов хотирасини абадийлаштириш мақсадида Самарқанд шаҳридаги уста қадами излари кўпроқ инган кўчалардан бирига «Уста Абдуғаффор Ҳаққул» номи берилса, айни муддао бўларди; қолаверса, уста ташкил этган меъморчилик мактаби мавқеини кўтариб, «Абдуғаффор Ҳаққул номли таъмир лицейи» деб номланса. Чунки, келажаги туризм равнақи билан бевосита боғлиқ оламшумул меъморий обидалар бўлган Самарқанддек шаҳарда махсус таъмир таълими маркази фаолият кўрсатиши Ўзбекистон миқёсида ҳам энг зарур замон талабидир;

Халқимизда чуқур маъноли ҳикмат бор: «Олдингда оққан сувнинг қадри йўқ». Агар бу ҳикматни инсон қадрига йўйсак, баъзан аламли хулосалар хаёлга келади. Қаторимизда юрган буюк заҳматкаш инсон ҳурматини тириклигида ўрнига қўёлмай армонда қолдик.

Ўтмиш хатоларини илож борича тезроқ тузатиш ниҳоятда зарур. Валлоҳу аълам биссавоб.

Пўлат ЗОҲИДОВ,
архитектура фанлари доктори

ҚУЁШИ БОТМАЙДИГАН ЮРТ ҲИКОЯТИ

Ихчам тақриз

Етти оқшом кўп қисмли «Қуёши ботмайдиган юрт» видеофилмини кўрдик. Уни томоша қилганлар завқ олдилар, фикр-мулоҳазаларга тўлиб-тошиб, ТВнинг имкониятини, элимизнинг саховатини, ижодкорларнинг ғайратини эътироф этмоқдалар.

Телесериал Нормурод Норқобиловнинг ҳикоялари заминида вужудга келди. Мазкур ижодий гуруҳга телевидение заҳматкашлари билан бирга театр ва кино актёрлари Лола Элтоева (Малика), Машраб Кимсанов (Ҳусан полвон), Муқаддас Холиқова (қайнона), Ғайбулла Ҳожиев (қайнота), мусиқа устаси Анвар Эргашев каби ижодкорлар қўшилдилар, электрон монтаж ва бошқа техник воситалардан фойдаланилди. Натижада, етти оқшом миллионлар эътиборига ҳавола қилишга арзигулик филмлар мажмуаси пайдо бўлди. Асарда гўзал ўзбек қишлоғи, унинг сахий, меҳр-оқибатли кишиларининг қувонч ва ташвишлари, ўзаро муносабатлари намоён бўлади. Адоватга ақл-идрокини, иродаси, зарур бўлганида куч-қудратини қарши қўйишга қодир мард йигитлар, нозик табиатли аёллар, мурувватнинг оддий, кундалик кўринишларидан қувонадиган, ёвузликни қоралайдиган кишиларни кўрамиз.

Режиссёр Дилором Каримова ТВга мос келадиган мавзу, воқеалар тизмасини тополган ва уларнинг бадиий ифодасини таъминлашда билимини (ТВ режиссёрдан компютерни, камеранинг сезгирлигини, электрон техниканинг чексиз имкониятларини билишни талаб этади), талабчанлигини, ижодий имкониятларини намойиш этган. Маликанинг кечинмаларини бизга етказиш учун Л. Элтоеванинг маҳорати билан бирга тасвирдан (атроф, муҳит тасвирланишига аҳамият беринг: гоҳ сўлим сой, гоҳ чакалакзор, гоҳ эса тунда сирли шакл кашф этган ўрмон...), юракка озиқ берадиган мусиқа садоларидан фойдаланилган. Монтаж, ҳикоя мароми руҳий ҳолатлардан келиб чиқиб белгиланган. Айниқса, уюшқоқ актёрлар гуруҳи бир мақсад йўлида изланганни, қаҳрамонлар ҳолатига киролгани, анча мураккаб руҳий ҳолатларга тавсиф беролгани Д. Каримованинг режиссёрлик бисоти бойиб бораётганидан, унда жуда нозик буёқлар пайдо бўлаётгандан далолат беради. Режиссура ташвиши билан банд бўлган бу санъаткор ўз филмида руҳий касалликка учраган, лекин меҳрини, зулмга қарши қаҳр-ғазабини очиқ ифода этишга ҳамиша тайёр бўлган зийрак онанинг серқирра образини яратгани таҳсинга лойиқ.

Асарнинг эстетик қиммати шундаки, у видеофилм-спектакл эмас, телеспектакл ҳам эмас, балки ўз имкониятларига ва чегараларига эга бўлган телеасар эканлигини яна бир бор эслатди. Шу жиҳати билан у кўпгина «видеофилмлар»дан фарқ қилади. Адолат юзасидан шуни ҳам айтиш керакки, талабчан томошабин бу асарда ҳам баъзан турғун ҳолда олинган кадрларни, гоҳ сал чўзилган эпизодларни, мусиқа «жумлалари» тугалланмай қолган ҳолларни учратади ва уларни бартараф этиш йўллари бўлганини қайд этади...

Етти бобдан иборат «Қуёши ботмайдиган юрт» Ўзбекистон телевидениеси хориждан келтирилган телесериаллар билан эмас, ўзининг бадиий асарлари билан томошабиннинг эстетик эҳтиёжини қондириши мумкинлигидан, эфир вақтини мукаммал асарлар билан тўлдиришга қодир эканидан далолат беради. Бундай йирик телеасарларни бунёд этиш меҳнатни, катта маблағни, ижодий-техник гуруҳнинг иштирокини тақозо этиши ҳам бизга аён... Лекин ана шу ижодий жараён кўпчиликнинг диққат марказида ва қисман кўз ўнгида бўлиши ҳамда унинг самараси бўлмиш катта ёки кичик асарлар ҳаво мавжлари воситаси ила тезда шаҳар ва қишлоқларимизга, хонадонларимизга етиб боришини назарда тутсак, кўп йиллик меҳнатлар зое кетмаслигини англаймиз.

Қуёши ботмайдиган юртнинг ҳикояти узун, ҳаяжонли, теран. Унинг янги шакллар, жанрлардаги давомини кутишга ҳақлимиз.

Ҳамидулла АКБАРОВ

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги Фан ва ўқув юртлари бошқармаси бошлиғи Илҳом Деҳқоновга падари бузруквори

Азимжон ДЕҲҚОНОВнинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI
1999 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Танқид ва адабиётшунослик, санъат бўлимлари: 136-56-48
Назм-наср бўлими: 136-56-50
Ижтимоий бўлим: 136-55-78

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Сирожиддин САЙЙИД

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—21.00. Босишга топширилди 10.00

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0813. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—8840.